

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
Charles University in Prague – Faculty of Education

Katedra výtvarné výchovy
Department of Art

**ŽENA JAKO TÉMA VÝTVARNÉHO UMĚNÍ
A PROMĚNY JEHO VÝTVARNÉHO VYJÁDŘENÍ**

**WOMAN LIKE A SUBJECT MATTER IN ART
AND HER METAMORPHOSIS IN ART EXPRESSION**

Zdeňka Urbanová (rozená Machyčková)

Na Fišerce 16, 160 00 Praha 6

3. ročník Specializace v pedagogice: pedagogika – výtvarná výchova
3rd year Specialism in Pedagogy: Pedagogy – Art

vedoucí bakalářské práce
Head of the Bachelor Thesis
PhDr. Jan Šmíd, Ph.D.

konzultant
Tutor
Doc. PhDr. Marie Fulková, Ph.D.

Praha, duben 2009
Prague, April 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 10. 4. 2009

Poděkování

Děkuji paní Doc. PhDr. Marii Fulkové, Ph.D. za inspirativní konzultace a panu PhDr. Janu Šmídovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce.

ANOTACE

Urbanová, Zdeňka: **Žena jako téma výtvarného umění a proměny jeho výtvarného vyjádření.**
/Diplomová práce/ Praha 2009 – Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 71 normo s.

zaměření práce: teoretická studie s výtvarným projektem

předmět: proměna výtvarného vyjádření ženského tématu v kontextu 20. a 21. století

cíl: poukázat na postavení žen – umělkyní v současném umění, orientace žáků v pojmech feminismus a gender v kontextu výtvarného umění, vyvolat zájem o nový pohled, který ženy – umělkyně do výtvarné tvorby vnášejí

přínos, poznatky: zaměření se na ženy – umělkyně, které zpracovávají téma ženy

klíčová slova: umění, současná žena, kombinované médium, sociální role, kariérní růst, multikulturní svět, stereotyp, profesionální umělkyně, mateřství, intimita, sexualita, násilí, tradiční podoby ženského údělu, identita, tělesnost

ANNOTATION

Urbanová, Zdeňka: **Woman like a subject matter in art and her metamorphosis in art expression.**
/Graduation Thesis/ Prague 2009 – Charles University in Prague, Faculty of Education, Department of Art, 71 norm p.

Work sight: theoretical study with an art project

Subject: art metamorphosis in woman theme in the context of the 20th and 21st century

Aim: to show the role of a women - artist in contemporary art, orientation in idea feminism and gender in the context of art, to cause the interest in a new point of view that women – artist take to art production

Contribution, knowledge: a sight of women – artist, who deal with the theme of woman

Key words: art, contemporary woman, mix media, social role, career growth, multicultural world, stereotype, professional artist, motherhood, intimacy, sexuality, violence, traditional likeness of woman's fate, identity, fleshiness

OBSAH

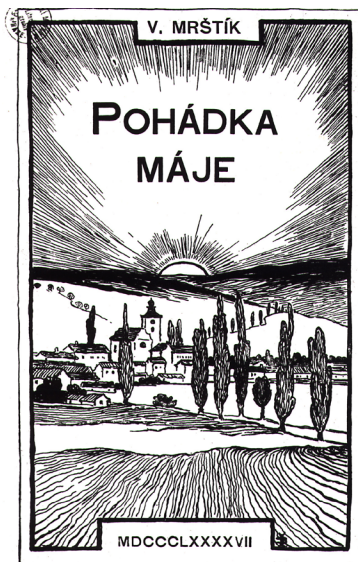
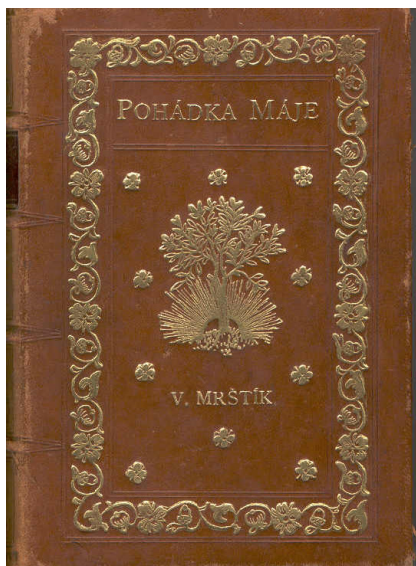
Úvod	11
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1.1 Ženské umění	13
1.2 Žena uvězněná v ornamentu	21
1.3 Žena v textu	25
1.4 Mateřství	27
1.5 Menstruace	33
1.6 Žena – ideál krásy	35
1.7 Žena jako vývozní artikl	41
1.8 Žena jako erotický objekt	41
1.9 Tělesnost ženy	51
1.10 Zranitelnost ženy	57
1.11 Žena a její identita	59
2. DIDAKTICKÁ ČÁST	
2.1 Výtvarný projekt Žena	69
2.2 Mateřské pouto	71
2.3 Výraz ženy	73
2.4 Vnímání ženy	77
2.5 Ženy v souvislostech	81
3. PRAKTICKÁ VÝTVARNÁ ČÁST	
3.1 Lepší...	83
3.2 Lepší žena...	83
3.3 Lepší profil...	83
3.4 Lepší identita...	87
3.5 Lepší pohyb...	87
Závěr	89
Seznam příloh – kopie stránek z návštěvnických knih	91
Přílohy – kopie stránek z návštěvnických knih	93
Seznam vyobrazení v textu	117
Použitá literatura a prameny	131

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na ženy – umělkyně, které se rozhodly jako ústřední téma pro své výtvarné vyjádření zvolit ženu. Toto téma není nové, ale výtvarné řešení žen – umělkyně se často vymyká běžným dosavadním způsobům zpracování. Díky tomu se o něm hovoří v odborné veřejnosti (Martina Pachmanová), ale pro laickou veřejnost má vždy skandální příchut', která přitahuje specifické publikum. Dalším důvodem, pro který jsem si zvolila toto téma, je zcela opačný pohled na ženu, než který byl uměním předkládán v průběhu historie. V historii najdeme jen velmi málo zmínek o uznávaných umělkyních a jejich tvorbě, přesto musely existovat. Rozhodně ale neovlivnily tvorbu současných umělkyně, které nabízejí zcela odlišný způsob vyjádření, který kriticky reflektuje postavení současné ženy.

Svou prací chci docílit seznámení žáků s představitelkami současného umění (20. a 21. století) a ukázat jim možnosti percepcce ženy a různorodé pohledy v tvorbě. Umožnit jim, aby si v mém výtvarném projektu Žena sami vyzkoušeli práci jak s klasickým materiálem, tak s médii (fotografie, počítač, internet atd.) a jejich kombinacemi. Výtvarné ověření je na přiloženém CD. Mým cílem je, aby se žáci také dobře orientovali v pojmech feminismus, feministické umění a gender a získali vlastní názor na tuto problematiku.

Pokusím se přiblížit důvody, proč bylo toto téma ve 20. století aktuální a ve 21. století je ještě aktuálnější a často také skandální, a to nejen v umělecké produkci. Chci poukázat na umělkyně, které jsou ve své tvorbě ovlivněny společností a možnostmi, které s sebou společnost nese. Snažím se také najít styčné prvky mezi umělkyněmi. Styčné body nacházím primárně ve volbě tématu spojeného s osobností ženy, sekundárně v tématech zkoumání identity, tělesnosti a s tím spojené intimity, sexuality a násilí a tradičními podobami ženského údělu. Pokládám si otázky, co nutí tyto umělkyně posouvat hranice intimity a jak jsou jejich práce přijímané okolím. Zjistit bezprostřední reakci veřejnosti je ale velmi obtížné, proto mě napadlo využít při shromažďování materiálu k této práci autentických zápisů návštěvníků v knihách, které jsou předkládány pro zápis dojmů při jednotlivých výstavách umělkyně v galeriích. To mi umožnilo poměrně komplexně nahlédnout na postavení ženské umělkyně a jejího ženského umění ze všech stran. Ženy – umělkyně jsou totiž velmi citlivými měřidly společnosti.

obraz č. 1

Pohádka Máje
Zdenka Braunerová
knižní grafika
1897

I. TEORETICKÁ ČÁST

I.1 Ženské umění

Je ženská tvorba feministickým uměním? Ženské umění je hodně spojováno s feminismem¹. „*Neexistuje jediné feministické umění; ve skutečnosti většina významného umění posledních tří desetiletí vykazuje nějaký vliv feministické problematiky, jako například společenské konstrukce rodové (tender) identity a sémiotický import pohlavní odlišnosti (zejména vzhledem k obrazu). A tak neexistuje ani jedna jediná historie feministického umění.*“²

Proč se tedy stále hovoří o feministickém umění, jako by to byl určitý směr? Příčinu nacházím v námětech tvorby umělkyní. Velmi ostře vědomě, či nevědomě se vyjadřují k problému ženství na základě osobní zkušenosti, přesto jen velmi málo výtvarnic se k feminismu otevřeně hlásí. Proč jsou tedy spojovány s feminismem? Důvod vidím v ženském přístupu ke zpracovávaným tématům, který je nový a zdá se feministický, protože do doby 20. století měla žena – umělkyně jen velmi málo možností se výrazně prosadit v umění. Dnešní společnost je však stále závislá na mužských hodnotách, které vnímá jako jediné možné. Žena – umělkyně nabízí nový pohled a s tím i spojené hodnoty, které samozřejmě navyklou společnost zneklidňují a pobuřují. Stále převládá historický názor, že ženě není určena dráha profesionální umělkyně. „*Úlohou žen bylo šířit dobrý vkus a potvrdit tak obecně vžitý názor, že umění žen je ze své přirozené podstaty neoriginální, mimetické³ a konzervativní.*“⁴ Ženské umění se úmyslně zlehčovalo, aby nepřesáhlo hranice domova. Žena je i v 21. století stále synonymem pro citovost, iracionalitu, zjemnělost, dekor, pasivitu a vnitřní prostor – naproti tomu muž je racionální, mužný, aktivní, rozhodný, spojovaný s veřejným prostorem. Tedy jsou mu přiřazovány vlastnosti ve společnosti výše hodnocené a honorované.

Výraznou umělkyní na přelomu 19. a 20. století byla **Zdenka Braunerová**, pokroková grafička, která inovativním způsobem zpracování knihy *Pohádka Máje* (obr. č. 1) bratří Mrštíků, ovlivnila výrazně knižní tvorbu u nás. Byla oceňována zejména v Paříži. V roce 1990 se zde poprvé účastnila výstavy v Salonu na Champs de Mars. „*Znovu si uvědomila rozdíl mezi českým a francouzským světem: v Čechách před pár měsíci obcházela Eliška Krásnohorská s Karolínou Světlou vlivné muže s prosbou o podporu projektu dívčího středního školství v parlamentu. Zdenku pomlouvají bývalé přítelkyně: nechce se vdávat, chová se nezávisle, nerespektuje společenská pravidla, dokonce se chce žít uměním.*“⁵ Zdenka Braunerová zpočátku udržovala milostný vztah se svým učitelem malířem Antonínem Chitussi, který se na ni díval spíš jako „... na „malující dívku“ než jako

1 První vlna feminismu (20. až 30. léta 20. století u nás) kladla požadavky na rovný přístup ke vzdělání a žádala volební právo pro ženy. Druhá vlna (60. léta 20. století) se zabývá problémem socializace, ženou – političkou a jejím postavením v každodenním životě.

2 FOSTER, Hal; KRAUSSOVÁ, Rosalind; BOIS, Yve; BUCHLOH, Benjamin. *Umění po roce 1900: modernismus, antimodernismus, postmodernismus*. Z angl. orig. přel. Josef Hrdlička, Irena Elis, Jitka Sedláčková. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8. s. 570.

3 mimetické = napodobující, předvádějící, zobrazující, zrcadlící; *ABZ.CZ: slovník cizích slov* [online]. 2005-2006 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>>.

4 PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0. s. 36.

5 LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha: Mladá Fronta, 2000. ISBN 80-204-0868-1. s. 88.

na umělkyni. “⁶, možná právě z tohoto důvodu se rozešli. V průběhu svého života pomáhala mnohým umělcům – mužům (tj. František Bílek, Jožka Uprka, Jan Zrzavý) svým přehledem, finance mi i radou. „V létě 1918 přišla s nápadem, aby Zrzavý uspořádal samostatnou výstavu v Topičově síni. Zavedla ho do nakladatelství, pomohla mu všechno vyjednat. Vysvětlila mu, jak napsat úvod k výstavnímu katalogu, část ho za něj i napsala sama. Výstava se setkala s úspěchem. Zrzavý se tak stal posledním Zdenčíným „výtvořem“, posledním z umělců, které si vybrala, aby za ně mohla bojovat.“⁷ Všichni tito umělci ji svým významem a věhlasem předčili v rovině volné tvorby.

V českých výtvarných dějinách má specifické místo družstvo **Artěl**⁸, které se výtvarně zaměřovalo na obyčejný život a věci denní potřeby. Zde byly plnohodnotnými umělkyněmi **Helena Johnová** a **Marie Hoppe-Teinitzerová**. Možná právě díky přesvědčení, že žena je schopná tvořit jen užité umění – spotřební zboží určené pro domácnosti, se nemohla Helena Johnová ve své době dočkat označení uznávaná sochařka. Marie Hoppe-Teinitzerová, textilní výtvarnice, zakladatelka dílensky tkané tapisérie v Československu, se sice v roce 1910 osamostatnila, ale její majetek jí byl v 50. letech zkonfiskován.

V polovině 20. století na scénu vstupuje **Bauhaus** s tovární estetikou, hlásá rovnoprávnost pro obě pohlaví a chce podporovat ženské vzdělání. Bohužel na tak velký zájem z řad žen ještě není připraven, a tak jsou ženy odsunuty zase na vedlejší podřadnou kolej. K této nepříznivé skutečnosti se Pachmanová výstižně vyjádřila slovy: „*Avantgarda sice toužila odtrhnout se od minulosti a tradice, pomyslení na ztrátu svého výsadního postavení v patriarchální kultuře a společnosti ale její mužští představitelé vnímali jako hrozbu kulturního úpadku lidstva.*“⁹ Bohužel tento citát ještě stále platí i v současnosti. Muž je vnímán jako progresivní a žena je stabilním, ale zároveň ustrnulým prvkem. Bohužel i další prohlášení zůstává stále trefné i do dnešní doby: „*Mužům osud žen ležel na srdci. Se zakoreněnou představou, že utlačování žen není důsledkem patriarchálního zřízení, ale že je způsobeno neschopností žen vymanit se z vlastního staromilství a zpátečnictví, jim namísto starého modelu femininity¹⁰ začali předepisovat nový model identity.*“¹¹ Muž se zase dostává do nadvlády a s vědomím svého rozhodnutí umožňuje ženám se vymanit z „vlastních“ stereotypů. Přesto však v jasně daných mezích, které nesmí ohrozit tradiční rodinné vazby. „*...Žena není totiž rovnocennou s mužem, nýbrž různocennou; emancipace žen důsledně provedená nutně vedla by k úplnému zrušení manželství a urputné soutěži mezi mužem a ženou, která by zajisté porážkou ženy v boji nerovně vedeném se skončila.*“¹²

6 TOMAN, H. Prokop. *Zdenka Braunerová. Popisný seznam grafického díla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. s. 16.

7 LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha: Mladá Fronta, 2000. ISBN 80-204-0868-1 s. 146.

8 Název vznikl z ruského апрель = družstvo. Sdružení bylo založeno v Praze v roce 1908, navrhovalo a produkovalo „drobné umění pro všední den“, to jsou menší užité a dekorativní předměty ze dřeva, keramiky, kovů a dalších materiálů, následně však svou činnost rozšířilo i na komplexní řešení bytových a komerčních interiérů. Zakladatelé: H. Brunner, J. Benda, H. Johnová, J. Konůpek a M. Teinitzerová, O. Vondráček, P. Janák, V. V. Štech a bankovní úředník A. Dyk. K stému výročí od založení byla uspořádána výstava Artěl s podtitulem Umění pro všední den 1908–1935 v pražském Uměleckoprůmyslovém muzeu, 27. 11.–15. 3. 2009.

9 PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0. s. 54.

10 femininita = tzv. ženské somatické nebo psychické znaky, rysy, vlastnosti osobnosti, chování a prožívání; *ABZ.CZ: slovník cizích slov* [online]. 2005-2006 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>>.

11 PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0. s. 65-66.

12 VLACH, Jaroslav. *Žena ve zvycích a mravech národů*. Praha: Kober, 1913. s. 24.

obraz č. 2

The Dinner Party
(Večerní banket)

Judy Chicago

instalace
1974–1979

Problém nerovnosti je teď velmi diskutovaný nejen na univerzitní půdě¹³, je často spojován s pojmem gender. „*Gender (rod) je tedy termín, který byl do sociologie nově zaveden vedle již používaných pojmů sex a pohlaví, a to proto, že koncept biologické danosti, podle něž byly lidské bytosti rozlišovány na muže a ženy, přestal vyhovovat. ... Genderovým stereotypem rozumíme souhrn určitých stabilních představ o tom, jak se muži a ženy chovají, jak vypadají, jak myslí a mluví, jaké mají vlastnosti. Ústí do fixovaných postojů a ovlivňuje očekávání. ... Stereotypní role a očekávání na jedné straně slouží úspěšné socializaci a akulturaci¹⁴, na druhé straně znemožňují přijmout alternativy a změny.*“¹⁵ uvádí Marie Fulková a zároveň dokládá, jak je vědomí genderových stereotypů důležité i v oblasti Výtvarné výchovy.

Vyzkoušela jsem si to v praxi ve svém výtvarném projektu Žena. Zadala jsem stejný úkol pro všechny žáky (tvorba masky) a soustředila se na výkonové a činnostní cíle. Chlapci byli zvyklí jednat samostatně, díky tomu působili rozhodněji než dívky, které častěji žádaly o radu, ve snaze dosáhnout pochvaly. Dívky se více zaměřovaly na výkonový cíl, chlapci na činnostní (tj. na vlastní proces). Při hodnocení učitele jsem si všimla, jak mohou vystupovat stereotypy, které dívku ohodnotí jako pečlivou, snaživou, její tvorbu líbivou, ale ne tolik kreativní, oproti chlapci, který je tématem pohlcen, lépe soustředěn a v době tvorby nemyslí na konečné hodnocení.

Společnost nerada přiznává ženám originalitu, původnost, raději hledá mužské vzory či jejich přítomnost v ženské tvorbě. U žen – umělkyní, které se prosadily, je jejich umění spojováno s dědičností uměleckých schopností, které nabyly díky slavným mužským předkům. Společnost jim tudíž neumožňuje překročit jejich glorifikovaný stín a pořád zůstávají dcerami, sestrami nebo manželkami géniů. Dokládá to i zápis z návštěvnické knihy výstavy *Království*¹⁶ Veroniky Bromové: „*Výstava Veroniky Bromové mi potvrdila moji soukromou teorii, že děti slavných otců, které se nedokáží vyrovnat s otcovským věhlasem, ani v dospělosti se nedokáží vymanit ze svého dětského narcismu. Škoda.*“¹⁷ Přírovnání k muži jako ocenění vyjadřuje zápis z výstavy *Emila Medková*¹⁸: „*Překrásné fotografie, přirovnala bych paní Medkovou k fotografovi Sudkovi, s poznámkou „moderní Sudek v sukních.*“¹⁹

U zrodu umění tvořeného ženami v 80. letech 20. století stály teoretičky a umělkyně **Judy Chicago a Miriam Schapiro**. „*Obě malířky prosazovaly solidaritu s ostatními ženami a vypovídaly o vlastních zkušenostech s útlakem, aniž by se zpronevěřily svému nezobrazujícímu stylu. Ve svých dílech vystihly ikonografii ženskosti a dokázaly ji velmi dobře skrýt tak, aby „prošla“ v (muži definovaném) světě umění, který by ikonografii tohoto typu v nezastřené podobě nikdy nemohl tolerovat*“²⁰ Mezi nejznámější díla Judy Chicago patří *The Dinner Party (Večerní banket), 1974–1979, (obr. č. 2)* obrovský prostřený stůl uspořádaný do trojúhelníku, postavený na dlažbě, na které je zlatým písmem vepsáno 999 jmen žen,

¹³ Katedra genderových studií na Fakultě humanitních studií UK v Praze, Fakulta sociálních studií na MU v Brně

¹⁴ akulturace = 1. vzájemné přejímání a splývání rozdílných kultur, 2. vysoce komplexní proces, ze kterého se biologický jedinec svého druhu stává sociální osobou. *ABZ.CZ: slovník cizích slov* [online]. 2005-2006 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>>.

¹⁵ FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část I. *Výtvarná výchova*. 2003, roč. 43, č. 4, s. 7.

¹⁶ Výstava *Království* Veroniky Bromové v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

¹⁷ Viz příloha č. 1, návštěvnická kniha

¹⁸ Výstava *Emila Medková* v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 17. 10. 2001–6. 1. 2002

¹⁹ Viz příloha č. 2, návštěvnická kniha

²⁰ PACHMANOVÁ, Martina. *Neviditelná žena : Antologie současného amerického myšlení o feminismu, dějinách a vizualitě*. Praha : One Woman Press, 2002. Soukromé a veřejné: feministické umění v Kalifornii, s. 141–142.

obraz č. 3

Pohledy
Veronika Bromová
digitální fotografie
1996

obraz č. 4

Království
Veronika Bromová
digitální fotografie
2003–2005

kteřé podpírají významné ženy ze starověku až po 20. století, pro něž je prostřeno. Výtvarnice Veronika Bromová má pocit, že ženy jako umělkyně jsou už společností přijímány. „...*první výstava byla v Ženských domovech. Splnilo to svůj účel. Ve své době to byla první výstava mladých umělkyně. Pak se vysypala lavina všelijakých ženských skupinových výstav, což do té doby nebylo běžné. A není to běžné ani dneska. Stále to vypadá abnormálně. Když vystavuje skupina samých mužů, tak to nikoho nepřekvapí.*“²¹

Na retrospektivní výstavě *Království* představila **Veronika Bromová** průřez svým dílem (velkoformátové fotografie, video projekce atd.) od vzpomínkových děl *Pohledy, 1996* (obr. č. 3), kde ozvláštňuje techniku koláže pomocí digitálního zpracování a posouvá vnímání ženy, po nejnovější vystavovaný cyklus fotografií *Království, 2003–2005* (obr. č. 4). S osobitým humorem, nadhledem a nadsázkou se umělkyně (většinou obnažená) sama začleňuje do přírody a využívá symbolů (jablka, korunky, stromy atd.) k vyjádření věčného hledání. V návštěvnické knize této výstavy můžeme najít obdivné reakce žen i mužů: „*Konečně jsem pochopila, proč je pro tebe tak důležitá nahota, předtím jsem měla pocit, že už je to trochu pasé, ale mám dojem, že se z „feministického“ umění vyvinulo umění na hraně 2 světů, vědomí a nevědomí. A v nevědomí by člověk měl být obnažen.*“²² nebo „*Patří Vám pochopení žen, které „tančí s vlky“ a mají z toho plezír.*“²³ Vnímání díla umělkyně a porozumění mu z mužského pohledu: „*Paní Bromová, výborný! Byl bych pokrytec, kdybych tvrdil, že mohu přesně určit hranici mezi vašimi prostředky a cílem, ale ... směr je výborný! Před třemi lety mě některé vaše fotografie vylekaly, ale dnes mohu říci, že si jdeme naproti. Děkuji.*“²⁴ nebo „...*Velký smutek...velká „prdel“ ...takže snad naděje?!*“²⁵

Přesto v návštěvnické knize převládají negativní zápisy, které potvrzují, že společnost stále ještě je v zajetí předsudků spojených s ženou – umělkyní: „*Vašek řekl: „Třikrát cvakla a už má výstavu...“ Eva řekla: „Slečna je umělkyně za každou cenu... Petr řekl: „Tak jdeme, ne?...“*“²⁶ i další zápis vypovídá o běžně používaných stereotypch: „*Výstava Bromové byla perfektně připravená... Škoda jen, že ta holka neumí fotit :-)* Mně se to nezdá tak hrozné a je hezká, ne?“²⁷ Jiné texty se vyjadřovaly negativně k zobrazovanému obsahu, například: „*Sebestředné, divné, bezradné, neobjevné, nepřekvapující, neinspirující, prázdné. Máte asi krizi, chtělo by to zaměřit se na něco jiného, než na sebe. Témat je přeci tolik. Technicky tomu nelze nic vytknout, ale to nestačí, když chybí obsah.*“²⁸ nebo „*Je to bída a pokus o šok, mne to nezaujalo, Američany asi ano.*“²⁹

Z toho vyplývá, že je třeba nenásilnou a přirozenou formou působit na mladou generaci, aby přemýšlela o vztazích mezi ženami a muži, překonala dosud získané stereotypy (z rodiny, ze společnosti, z médií atd.) a snadněji tak porozuměla umění a světu kolem sebe. Právě stále složitější vztahy v multikulturním světě budou vyžadovat flexibilní myšlení a individuální přístup nezátížený jednoduše převzatými názory. Výtvarná i občanská výchova ve škole tím získává dosud běžně nepřiznávaný význam.

21 JIRKALOVÁ, Karolína. Sama pro sebe se sebou: S Veronikou Bromovou v předvečer její výstavy. *Art+antiques: Umění žít s uměním*. 2008, č. 11, s. 32–39.

22 viz příloha č. 3, návštěvnická kniha

23 viz příloha č. 4, návštěvnická kniha

24 viz příloha č. 5, návštěvnická kniha

25 viz příloha č. 6, návštěvnická kniha

26 viz příloha č. 7, návštěvnická kniha

27 viz příloha č. 8, návštěvnická kniha

28 viz příloha č. 9, návštěvnická kniha

29 viz příloha č. 10, návštěvnická kniha

1.2 Žena uvězněná v ornamentu

Má opravdu žena sklon k dekorativnosti? Pro mě jsou dekorace, výšivky či krajky spojeny s dlouholetou tradicí (s předem definovanými a historicky ustálenými vzory). Ruční výroba krajek byla v 18. století u nás v hornických oblastech jediným zdrojem a možností přivýdělku, proto zde zejména ženy pracovaly pouze podle zadaných předloh reagujících na současnou poptávku. Kreativita žen tím byla potlačena.

Žena byla po dlouhou dobu nositelkou tradic. Znamená to, že je tedy měla uchovávat a každá jejich zásadní změna by vedla k nechtěnému zániku? Pro laika by se mohly zdát vzory stále stejné, je tomu však naopak. Z toho vyplývá, že přes tradicí definované vzory najdeme spoustu snah o jejich alespoň malé ozvláštnění. „*Desény naproste väčšiny současných výrobků vycházejí z historie a staré předlohy nebo vzory různě kombinují, jakoby už žádné nové nebylo možné vymyslet.*“³⁰

Uměleckoprůmyslová škola v Praze umožnila ženám, aby se mohly pod odborným vedením realizovat v oborech spojených s dekorativností a ornamentální estetikou, příkladem jsou krajkářky **Emilie Mildeová provdaná Paličková** a **Marie Štěpánková-Moudrá**, které mohly vyjádřit své estetické vnímání prostřednictvím textilní tvorby. Jejich textilní výtvarnictví, i přes mezinárodní úspěch, nebylo považováno pro stále se vyvíjející společnost hledící dopředu za umění. Jak ve své knize výstižně uvádí M. Pachmanová: „*Zvláště výšivky a krajky asociovaly nejen příslovečnou slabost ženského pohlaví, ale také buržoazní dekadenci, a jejich časovou náročnost a důraz na miniaturní detaily chápali obhájci moderních technologií jako výraz neekonomičnosti, titěrnosti a hrozby nezdravého životního stylu.*“³¹ Tyto výtvarné techniky jsou také spojovány s neschopností abstraktního myšlení (žena je tedy vázaná na realitu), s myšlením, které byla po dlouhou dobu přisuzováno jen mužům. V krajce byly předem dané vzory, které předkreslovali a rýsovali muži, profesori na první průmyslové škole v Čechách, jak dokládají dochované osnovy Výročních zpráv Průmyslové školy strojnické v Betlémské ulici 4, Praha 1.

Ve 20. letech 20. století český architekt Adolf Loos vedl spor o ornament. V článku Ornament a zločin publikovaném v roce 1921 ve francouzském časopise L'esprit Nouveau přemýšlí o ornamentu ve své době v souvislosti s tetováním, které podle něj přísluší určité deklasované vrstvě (kriminální živly). Dále uvádí, že ornament není přirozený produkt kultury jeho doby, představuje zpátečnictví. „*V této situaci považuje Loos ornament za symbol prázdného estétství, snobismu a estetického úpadku zkomercializovaného užitého umění. ... Pro Loosův postoj je příznačné, že hlavní jeho teze mají negativní formulaci. „...Co právě tvoří velikost naší doby, je její neschopnost vytvářet novou ornamentiku. Přemohli jsme ornament...Město 20. století bude oslňující a nahé jako Sion*“³²...“³³

³⁰ HALÍKOVÁ, Anna, ČECHOVÁ, Alena. *Krajky, výšivky, stuhy, prýmký*. Praha: Lidové noviny, 2004. Dějiny odívání. ISBN 80-7106-668-0. s. 127.

³¹ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0. s. 47.

³² Sion svaté město, hlavní město nebes

³³ DAVID, Jiří. *Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén*. Praha: Fantisk Polička, 1993. ISBN: 80-901438-5-7. s. 33.

obraz č. 5

Untitled
(Bez názvu)
Adriana Czernin
pastelka na kartonu
2003

obraz č. 6

Untitled
(Bez názvu)
Adriana Czernin
pastelka na kartonu
2004

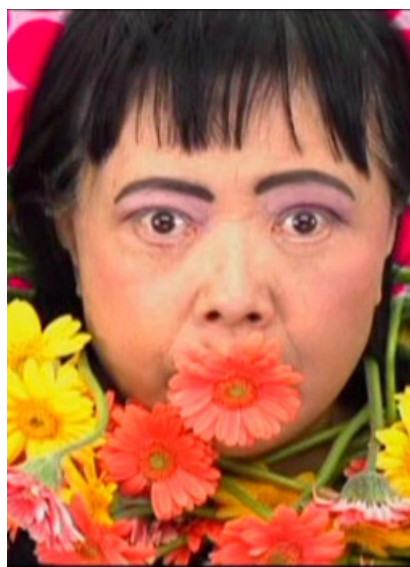
obraz č. 7

Ascension of Polka Dots on the Trees
(Nanebevstoupení teček na stromy)
Yayoi Kusama
land art
2006

obraz č. 8

Infinity Mirror Room –
Phalli's Field
(Pokoj nekonečných zrcadel –
pole falů)
Yayoi Kusama
mix media
1965

obraz č. 9

Flower Obsession – Gebera
(Obsesní květiny – Gerbery)
Yayoi Kusama
digitální fotografie
1999

obraz č. 10 – výřez

Poppy
(Mák)
Georgia O'Keeffe
olej na plátně
1927

Tetování dnes již není pouhým znakem kriminality, stalo se oblíbeným prvkem pro vyjádření své osobitosti. Jsou mu přisuzovány jiné kvality (erotické, symbolické, estetické, módní atd.).

Odlíšný druh práce s dekorem představují obrazy současné bulharské umělkyně **Adriany Czernin**. Ženy ukryté v rostlinném či geometrickém dekoru na jejích obrazech působí v záplavě květin zasněně. Při podrobnějším pozorování však zjistíme, že stále se opakující stereotypní vzor svou hrdinku naopak dusí, zmenšuje jí možnost percepcie okolního světa a potlačuje její identitu. To vše je ještě umocněno velmi pracným způsobem zhotovení velkoformátových děl pastelkami, př.: *Untitled (Bez názvu), 2003–2004 (obr. č. 5–6)*. Ústřední postavou obrazů je sama autorka. Ta o zobrazování sama sebe říká: „*Z nějakého důvodu mají lidé rádi autportréty. Myslí si, že se tím někomu přiblíží. Sebe vidím jen jako materiál či model. ... Na jednu stranu díky tomu vím, jak figury vypadají, ale na druhou stranu také to, co bych měla vyjádřit. Když zaujmu nějakou pozici, je to zároveň i pozice tělesná, je náročné setrvat v některých pozicích více než půl minuty.*”³⁴

Dekor, vzory a zároveň ženskou problematiku s prvky surrealismu najdeme v dílech japonské umělkyně **Yayoi Kusama**³⁵. Příkladem je dílo *Ascension of Polka Dots on the Trees (Nanebevstoupení teček na stromy), 2006 (obr. č. 7)*, kdy v rámci Bienále v Singapuru nabarvila stromy červenou barvou a na ně namalovala puntíky. Červené puntíky použila i ve své práci *Infinity Mirror Room-Phalli's Field (Pokoj nekonečných zrcadel – pole falů), 1965 (obr. č. 8)*. Uprostřed látkových falů najdeme autorku oblečenou v zářivě červeném overalu. Její díla poukazují na neustálou snahu vymanit se z přísných norem japonské společnosti. Přátelství s Georgia O'Keeffe připomíná performance *Flower Obsession – Gebera (Obsesní květiny - Gerbery), 1999 (obr. č. 9)*.

V malbách **Georgia O'Keeffe** nacházíme jemnost, poklid, smysl pro harmonii i detail, např. *Poppy (Mák), 1927 (obr. č. 10)*. „Konečně – žena na papíře“³⁶, okomentoval Alfred Stieglitz³⁷ (její pozdější manžel) tvorbu O'Keeffe. Právě možná kvůli květinovému námětu a zjevné ženskosti maleb zůstala O'Keeffe přes snahy manžela v jeho stínu. Byla považována pouze za zajímavý model pro jeho fotografie.

³⁴ přeloženo z anglického originálu: „*For some reason, people like self-portraits. Maybe they think they can get closer to someone that way. I view myself as mere material, as a model. ... On the one hand, this is how I know what the figures look like, and on the other, what I should express. When I assume a position, it's also a bodily pose. It's very difficult to remain in some of these twisted positions for more than even half a minute.*“ NEDO, Kito. *Drowning in Décor : Adriana Czernin* [online]. c2009 [cit. 2009-02-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.db-artmag.de/2008/1/e/1/578-2.php>>.

³⁵ Kusama přiznala psychiatrické problémy (halucinace) a častý pobyt na klinice – na doporučení terapeuta začíná malovat, obsese prostupuje celým jejím dílem (happeningy, malbami, instalacemi, knihami atd.)

³⁶ GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 144.

³⁷ Slavný portrétní fotograf, pro fotografie byla O'Keeffe inspirací (ruce, části těla, její obrazy)

obraz č. 11

When I hear the word culture
I take my checkbook
(Když slyším slovo kultura,
vytahuji šekovou knížku)

Barbara Kruger

mix media

1985

obraz č. 12

Savoir c'est pouvoir
(Vědět znamená moci)

Barbara Kruger

mix media

1989

obraz č. 13

Curb your animal instinct
(Drž na uzdě své zvířecí instinkty)

Ilona Granet

mix media

1986

1.3 Žena v textu

„Co se řekne, to platí“ říká přísloví. Slovo je stále nesmírně důležité, dokonce mu mnohdy důvěřujeme více než skutečnosti (pomluvy jsou toho důkazem). Následující umělkyně tedy volily slova – písmo, aby poukázaly na skutečnosti, které jsou přehlížené.

Texty **Jenny Holzer** můžeme vidět na plakátovacích plochách na ulici stejně tak na velikých digitálních obrazovkách v centru Times Square nebo Piccadilly Circus. Jenny Holzer cíleně pracuje s „lidovými pravdami“. Dává je do interakce, mění jejich smysl a tím zneklidňuje diváka. Příkladem jsou *Truismus (Truismy), 1977–79*:

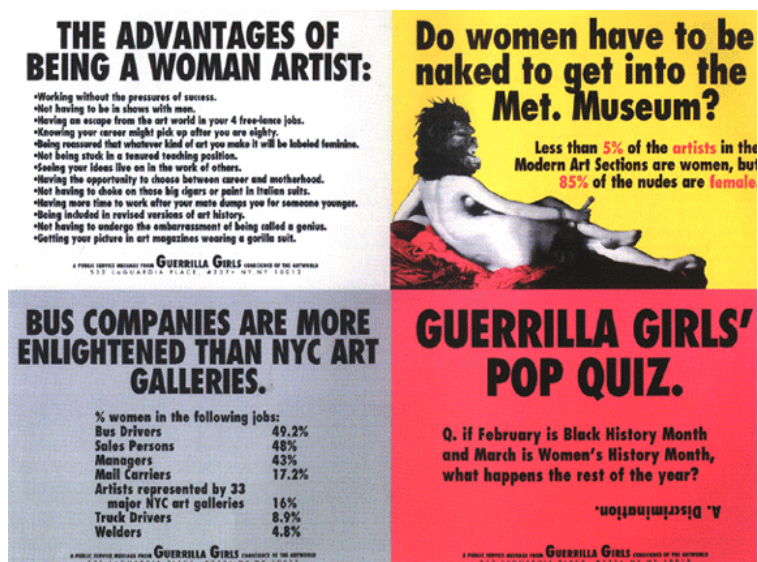
- „muž nemůže vědět, jaké to je být ženou
- muži nejsou od přírody monogamní
- peníze dělají vkus
- mnoho profesionálů jsou blázni
- užívej si sama sebe, protože stejně nic nemůžeš změnit
- svoboda je luxus, ne nezbytnost
- expertům moc nedůvěřujte“.³⁸

Na očích veřejnosti působí i **Barbara Kruger**, své plakáty plné ironie a osvěžujícího humoru vystavuje venku na ulici, kde se mnohdy pro svůj charakter smíchávají s reklamními slogany. Plakáty jsou zpravidla tvořené velkou fotkou reklamního charakteru a výrazným textem. Slogany hlásající: *When I hear the word culture I take my checkbook (Když slyším slovo kultura, vytahuji šekovou knížku), 1985 (obr. č. 11)* nebo *Savoir c'est pouvoir (Vědět znamená moci), 1989 (obr. č. 12)* velmi rozčilovaly veřejnost.

Právě pro nejasnou hranici mezi uměním a reklamou je umělkyně často kritizovaná. Barbara Kruger ale říká: „Nepřemýšlím o umění jako takovém, ale o tom, jak se slova a obrazy – chci říci slova v obrazech – v kultuře používají. Pokud lidé má díla na ulicích vnímají jako obrázky přetištěné do slov, pak jimi zkrátka jsou. A je mi úplně jedno, jestli je někdo chápe jako umění, nebo ne.“³⁹ Podobně mohou diváci chápat i dílo **Hony Granet**, která také na ulicích vystavuje značky, pomocí nichž prezentuje své názory a nutí okolí k zamyšlení, př.: *Curb your animal instinct (Drž na uzdě své zvířecí instinkty), 1986 (obr. č. 13)*.

³⁸ Přeloženo z anglického originálu: ‘a man can’t know what it’s like to be a mother’, ‘men are not monogamous by nature’, ‘money creates taste’, ‘a lot of professionals are crackpots’, ‘enjoy yourself because you can’t change anything anyway’, ‘freedom is a luxury not a necessity’, ‘don’t place too much trust in experts’

³⁹ PACHMANOVÁ, Martina. *Neviditelná žena : Antologie současného amerického myšlení o feminismu, dějinách a vizualitě*. Praha: One Woman Press, 2002. Revoluční síla ženského smíchu, s. 269.

obraz č. 14

Ukázka z díla
Guerrilla Girls

digitální tisk
1989

obraz č. 15

Generazionale
(Generační)
Greta Frau

performance
2001

Skupina Guerrilla Girls⁴⁰ vznikla v roce 1985 v New Yorku a působí dodnes. Její program byl hlavně zaměřen na sociální postavení ženy a lidí s odlišnou barvou pleti ve světě umění. Pomocí výstižných plakátů se snažila toto postavení zlepšit. Postupně se témata rozrostla a dnes prostřednictvím akcí a plakátů poukazuje na absurditu filmového průmyslu (Hollywoodu) a korupci ve sférah umění. Jejich nejslavnější plakát pokládá základní otázku: *Do women have to be naked to get into the Met. Museum? (Musí být žena nahá, aby se dostala do Metropolitního muzea?)*, 1989 (obr. č. 14). V roce 2001 ze skupiny Guerrilla Girls vzešly ještě další dvě: **Guerrilla Girls on Tour** (zaměřená na divadlo) a **Guerrilla Girls Broadband** (zaměřená na internet).

Umělkyně **Greta Frau** měla těžkou autonehodu, pohybuje se jen na vozíku, s veřejností komunikuje jen prostřednictvím své tvorby. Příkladem je performance *Generazionale (Generační)*, 2001 (obr. č. 15), z níž se stává prostředek k poselství, které umělkyně sděluje po telefonu a které žena v galerii zapisuje a zmuchlané texty hází vstříc divákům:

„Dost bylo kreativity. Budeme sloužit znovustvoření krásy.“

„Krása není synonymem pravdy. Krása paralyzuje pravdu a faleš.“

„Trpělivost ženy je největší výzvou proti nafoukanosti umělce.“⁴¹

U nás s textem jako výtvarným prostředkem pracuje také **Lenka Klodová**.

Práce těchto umělekýň nejsou postavené pouze na textu, jak by se mohlo zdát. Velkou roli v jejich tvorbě hraje vizualita (jemné nuance, pečlivé aranžmá atd.), kterou divák, zaujat sdělením textu, zprvu nevnímá.

1.4 Materství

Po materství většina žen touží, přesto si uvědomuje, že samotné materství není jen předkládaný obraz směřujícího se spokojeného dítěte z reklam, ale i spousta odříkání, nebo překážek na cestě poznávání světa, budování kariéry, finančních výdajů či trvalé psychické zátěže. Materství by rozhodně nemělo být záležitostí pouze jednoho, ale obou budoucích rodičů. Nestací jen dnes velmi žádaná přítomnost otce při porodu, ale i další aktivní účast při výchově dítěte.

Právě v této souvislosti publicistka Kateřina Jonášová ve svém článku *Inspirace a odkaz budoucím generacím*⁴² poukazuje na současné ambivalentní vztahy k materství, porodu, manželství, vztahu k tělu, k matce, k veřejnému životu. Upozorňuje na rozporuplnou vnitřní situaci současné ženy, která nechce plnit mnoho rolí najednou (matka, kuchařka, uklízečka...) jako její matka, přesto však se cítí

⁴⁰ Název má vystihovat bojovnost a nasazení, s jakým členky do boje s genderovými stereotypy jdou; Guerrilla = partizán, bandita. Využily podobnosti slova se slovem gorila pro zajištění svého soukromí a ochrany své kariéry, a také nechtějí přitahovat pozornost ke své osobě, ale k problému, který prezentují. Členky nosí na veřejnosti masky goril, do dnes se neví, kolik přesně členů skupina má (mnoho jejich vyznavačů se za ně vydává). Pro kontakt s veřejností používají jména slavných mrtvých umělekýň a spisovatelek (Frida Kahlo, Alice Neel, Eva Hess atd.)

⁴¹ VÍTKOVÁ, Lenka. Dost bylo kreativity. Služme kráse. *Umělec*. 2006, č. 2, str. 81.

⁴² JONÁŠOVÁ, Kateřina. *Inspirace a odkaz budoucím generacím* [online]. 2003 [cit. 2008-11-10]. Dostupný z WWW: <http://www.feminismus.cz/download/emancipace_future.pdf>.

obraz č. 16

Bojíte se mateřství?

Lenka Klodová

digitální fotografie

2003

obraz č. 17

Vítězky

Lenka Klodová

digitální fotografie

2005

obraz č. 18

Znovuzrození

Lenka Klodová

performance

2007

špatně ve chvíli, kdy tyto role nezvládá. V rámci projektu *Paměť žen*⁴³ se snaží mapovat proměny žen, jejich zkušenost a zážitky, které ji inspirují k pokládání otázek její vlastní rodině pro její vlastní rodovou paměť, díky tomu si Kateřina Jonášová vytvořila generační linku babička – matka – dcera.

Žena je i v 21. století stále a zcela logicky spojena s představou a úlohou mateřství, z plození se tak v průběhu historie stala povinnost ženy a také její hlavní životní cíl. Je zcela přirozené, že toto téma výtvarně zpracovávají právě ženy – umělkyně. Problému mateřství, a s ním spojených obav a strachu z něj, se dotkla umělkyně **Lenka Klodová** ve své performance *Bojíte se mateřství?*, 2003 (obr. č. 16). Na kraji lesa Lapák čekala zahalená v kabátu, aby pak na kolemjdoucí mohla vystrčit své odhalené těhotné břicho. Svou performance nesledovala strach z mateřské nahoty, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale zaměřovala se na strach z představy závazků a zodpovědnosti. Je mateřství stavěné na odiv něco, čeho se má žena či její okolí bát?

Na tuto otázku odpovídá Lenka Klodová ještě ve své další výtvarné práci s názvem *Vítězky*, 2005 (obr. č. 17). Upozorňuje, že úspěšné mateřství je svým způsobem vítězství pro všechny kolem a pro ženu samotnou totálním štěstím. Mateřství se zde stává závodem, který vyžaduje mnoho úsilí a fyzické i duševní vypětí. Rozměrné billboardy znázorňující těhotné ženy s obličejem zkřiveným vypětím a bolestí byly nainstalovány v Praze na Letné ve výklencích opěrné zdi. Těhotné ženy – sportovkyně v trikotech se snaží, i přes fyzickou nesouměrnost nově vzniklou mateřstvím (dmoucí se břicho), přenést přes překážku nebo doběhnout jako první. Mateřství je chápáno dnešní společností buď jako přebytečná zátěž, nebo jako úspěch pramenící ze skutečnosti, že je v současné přetechizované době stále ještě možné vůbec otěhotnět. Tuto moji představu dokládá i výstava *Umění porodit*, 2007⁴⁴. Lenka Klodová, připravila tentokrát s **Helenou Polákovou** a **Lucií Krejčovou** performance. Umělkyně s břichem seděla ve výši dospělého člověka tak, aby se pod ní návštěvník mohl postavit a umožnila mu tím znovu prožít akt zrození. Podobný námět použila Lenka Klodová v samostatné performance *Znovuzrození*, 2007 (obr. č. 18), účastníci proskakovali kruhy s detailními fotografiemi ženských genitálií z pronočasopisů. Proskočením roztrhli pomyslnou bránu znovuzrození.

Název výstavy „*Umění porodit*“ ve mně vyvolal spoustu otázek. Skrývá se pod slovním spojením „umění porodit“ – jen umění, které se zabývá porodem, nebo můžeme porod také chápat jako kreativní proces, který vzniká v bolestech? Rození je v tomto případě tedy jiný druh umění, plození nových bytostí. Mateřství by se tak mohlo stát vrcholem kreativity, právě kreativita je ženám historicky nepřiznávaná.

Pohled na mateřství nabídl výstava „8 GEN“⁴⁵, osm umělců – sedm fotografek (D. Sadovská, J. Štybnarová, V. Bromová, M. Dlouhá-Márová, R. Doležalová-Pavlíková, N. Ronderová, J. Treubalová) spolu s fotografem Pavlem Márou zobrazovalo proměny ženy v průběhu těhotenství,

43 *Paměť žen : mezinárodní projekt oral history* [online]. 2003 [cit. 2008-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>>.

44 Výstava *Umění porodit* – Veletržní palác 7. 5.–13. 5. 2007

45 Výstava 8 GEN – Trafačka, Kurta Konráda 1, Praha 9; 9. 6.–29. 6. 2008

obraz č. 19

Čas ženy
Lenka Klodová
plastika
2007

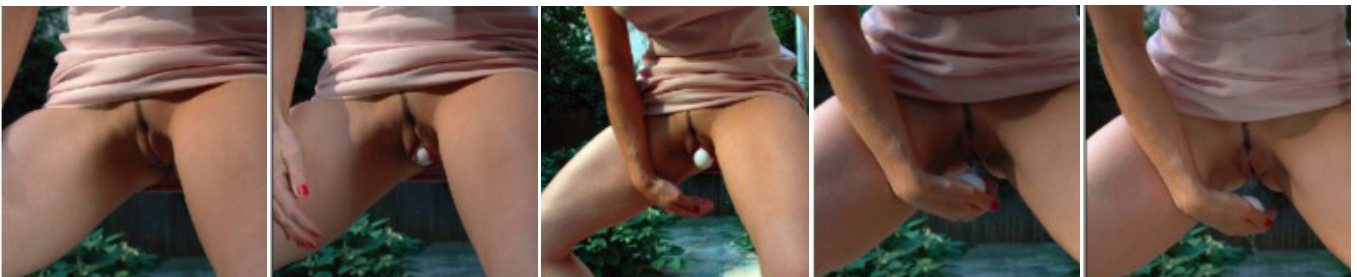
obraz č. 20

L'enigma di una giornata
(Hádanka dne)
Giorgio de Chirico
olej na plátně
1914

obraz č. 21 – výběr z cyklu

Expectations
(Očekávání)
Heide Hatry
video art
2007

i po porodu. Veronika Bromová si hrála s představou být těhotná. Využila zvýšené hmotnosti pro vytvoření iluze těhotenského břicha.

Je tedy mateřství a s tím související starosti o rodinu (děti, manžela...) a domácnost důvodem menší kreativity? Jak tvrdí umělkyně **VALIE EXPORT**: „*Až budou ženy opouštět manžely a děti a společnost to bude tolerovat juridicky a společensky, tak jako to toleruje mužům: až tedy ženy toho všeho dosáhnou – pak vyvinou kreativitu (stejně) všestrannou.*“⁴⁶ Je mateřství opravdu handicap v cestě do galerií nebo je to stále přítomná nevyužitá výhoda, kterou ženy pod tlakem společnosti chápou jako neslučitelnou s tvorbou? Několik málo umělkyň nám ukazuje, že jde sloučit mateřství a přitom být kreativní a tvořit. Přesto mnoho žen dnes musí volit mezi oddáním se sociální roli matky nebo kariéřním růstem. S mateřstvím je neúprosně spojen věk ženy, často se setkáváme se spojením, že ženám kolem třicítky již „tikají biologické hodiny“. „*Lenka Klodová svým osobním tématem gravidity reaguje na prostředí Dvořákových sadů vedle Rybího trhu. Její socha „Čas ženy“ je odlitkem ženské těhotné postavy stojící na vysokém podstavci. Na břiše ženy jsou umístěny funkční hodiny. Jedná se o zřejmý společenský odkaz, v díle Klodové estetické hledisko ustupuje vizuální artikulaci nejrůznějších sociálních tabuizovaných otázek a problémů... Celé zákoutí se sochou „Čas ženy“, hodinovým strojem odpočítávajícím minuty a hodiny a bizarním betonovým plotem z 60. let minulého století získává přízračnou atmosféru Chiricových obrazů...*“⁴⁷(obr. č. 19–20)

Těhotenství ženy vždy znamená očekávání, výsledek nemusí být vždy jemu odpovídající. **Heide Hatry** v díle *Expectations (Očekávání)*, 2007 (obr. č. 21) vystupuje jako distinguovaná žena oblečená v moderních sexy šatech s brýlemi (které jsou zde jen znakem inteligence) a s notebookem (znakem moderního způsobu života a všudypřítomné práce) v ruce. Po chvíli se ve videoartu obnaží a porodí před diváky vejce, které vzápětí rozbije o objektiv kamery. Vystoupení je polysémantické (tj. vícevýznamové), vidíme úspěšnou ženu, pro kterou by dítě bylo překážkou v budování kariéry a je třeba se ho vzdát (interupce), nebo hledíme do očí ženy, která nechtěně přišla v zárodku o dítě (potrat) či se ho bezcitně zbavila (vražda)? Nebo má pro nás představení příchut' vareté a snahy ukázat, co vše s tělem umím a čeho jsem schopná?

Mateřství ztrácí romantický nádech, objevuje se realistické až naturalistické zachycení žen bezprostředně po porodu. Toho příkladem je cyklus žen *Untitled (Bez názvu)*, 1994 (obr. č. 22) hned po porodu vzniklý v roce 1994, v němž se **Rineke Dijkstra** věnovala zobrazení žen prostřednictvím fotografií, které zhotovila těsně po narození dětí. Polonahé unavené ženy s nově narozeným dítětem v náručí působí v bílém nemocničním prostředí nejistě, zranitelně a emotivně. Fotografie mohou vzbuzovat rozpaky svojí autentičností, syrovostí. Představují mateřství z nelichotivého úhlu pohledu, který bývá většinou veřejnosti skryt za nemocničními dveřmi.

⁴⁶ GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 52.

⁴⁷ KLIMEŠ, Martin. *Lenka Klodová: Čas ženy* [online]. [2007] [cit. 2008-11-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.zaopavu.cz/view.php?cisloclanku=2007080006>>.

obraz č. 22 – výběr z cyklu

Untitled
(Bez názvu)
Rineke Dijkstra
digitální fotografie
1994

obraz č. 23

Shield
(Štít)
Kiki Smith
sádrový odlitek
1990

obraz č. 24

Demontrace –
řekni ne menstruaci
Lenka Klodová
digitální fotografie
2004

Německá výtvarnice **Kiki Smith** nazvala čtyři odlitky těhotného břicha *Shield (Štít)*, 1990 (obr. č. 23). Velmi precizně vytvořené odlitky (na odlitku je viditelná otlačenina po kalhotkách) v sobě skrývají tajemství a očekávání nového života. Zároveň název Štít nám může evokovat mnoho asociací spojených s potřebou ochrany ženy či další generace, která nás má do budoucna ochraňovat.

Přístup k mateřství se v průběhu let velmi měnil. Od adorace – veřejné oslavy života až po odsouzení těhotných žen do ústraní. Jak vidí v 21. století mladí lidé mateřství? Co se jim při tomto slovu vybaví? Budou jejich odpovědi na otázku mateřství odlišné? Jaké je vlastně jejich pouto k matce? Jejich odpovědi jsou předmětem mé didaktické části.⁴⁸

1.5 Menstruace

Menstruace je přirozená součást života dospělé ženy. Bývá často spojována se slovy trauma, tabu atd., v umění lze hovořit o pojmech rituály, fetiš krve a dalších. V rámci výstavy *Tento měsíc menstruuji*⁴⁹ představila Lenka Klodová fotografie *Demonstrace (Řekni NE menstruaci!)*, 2004 (obr. č. 24). Provokativní umělecká díla na toto téma vystavily Veronika Bromová, Tereza Hendlová, Adéla Havelková, Krista Feigl-Procházková a dalších 10 umělkyní a 15 umělců.

Krista Feigl-Procházková se v tiskovině vydané v rámci výstavy k tomuto tématu vyjádřila slovy: „Jestliže se „moderní žena“ snaží nejpozději od druhé poloviny 20. století pod vlivem odpovídající reklamy na hygienické a farmaceutické zboží od pocitu a vědomí, že právě menstruuje, osvobodit, znamená to ve skutečnosti radikální odcizení se jednomu pólu ženské identity, který už ztratil veškerý pozitivní prožitkový obsah.“⁵⁰

„Navzdory emancipačnímu hnutí druhé poloviny dvacátého století, které vrátilo menstruaci do veřejného prostoru, je dle Kristy Feigl-Procházkové stále šířeno menstruační tabu, tedy nutnost potlačovat projevy menstruace („menstruovat jako bych nemenstruovala“). Výstava má široké veřejnosti přiblížit některá genderová témata a rozpoutat debatu i mezi lidmi mimo akademické kruhy.“⁵¹

Menstruace jako námět výstavy se objevil již v roce 1972 v Los Angeles. Uskutečnila se zde výstava *Womanhouse (Dům ženy)*, skupina umělkyní zde prezentovala svá díla spojená s ženskou problematikou. „*Womanhouse otevíralo „Nevěstino schodiště“*, manekýna ve svatebních šatech na schodišti. V „*Prádelníku*“ se tato nevěsta stala hospodyňkou, manekýnkou, do níž se doslova zařezávaly police prostěradel. „*Dětský pokoj*“ implikoval její další roli coby matky, ale velkoformátová postýlka a houpací koníček ukazovaly, že domácí struktura nukleární rodiny infantilizuje všechny své členy, zejména matku. Nakonec v „*Pečovatelčině kuchyni*“ a „*Menstruační koupelně*“ se tělo matky-a-manželky vymklo z ruky.“⁵² *Menstruation Bathroom (Menstruační koupelna)*, 1972 (obr.

48 Viz str. 71, Výtvarný projekt – Mateřské pouto

49 Výstava více umělců, Gallery Art Factory, Václavské náměstí, 1. 3.–19. 3. 2004

50 *Tento měsíc menstruuji*. [online]. [2004] [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <http://www.genderstudies.cz/download/letak_menstru.pdf>.

51 *Výstava Tento měsíc menstruuji se představí v Brně* [online]. [2004] [cit. 2008-09-15]. Dostupný z WWW: <<http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?x=668238>>.

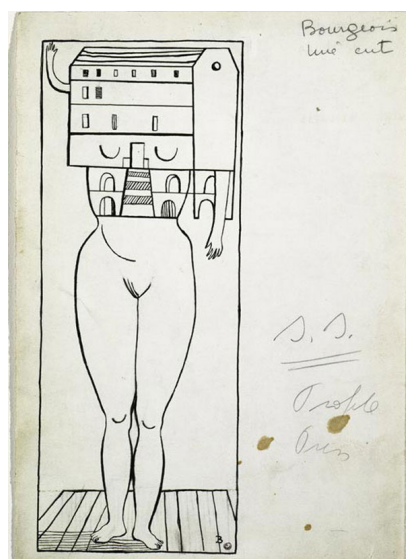
52 FOSTER, Hal; KRAUSSOVÁ, Rosalind; BOIS, Yve; BUCHLOH, Benjamin. *Umění po roce 1900*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8, s. 570.

obraz č. 25

Menstruation Bathroom
(Menstruační koupelna)
Judy Chicago

instalace
1972

obraz č. 26

Femme maison
(Žena – dům)
Louise Bourgeois

tuš na papíře/olej na plátně
1982

obraz č. 27

Nature study
(Studie přírody)
Louise Bourgeois

plastika
1984

č. 25) – bíle vymalovaná místnost působila kontrastně ke koši plnému použitých vložek a vyvolala vlnu nevole, odporu a kritiky ze strany veřejnosti. Neortodoxně se takto k problému menstruace vyjádřila **Judy Chicago** (rozená **Cohenová**). Obdobný motiv použily **Aneta Mona Chisa** a **Lucia Tkáčová** v *Denníku mojho tela 2, 2003*. Vystavily použité hygienické vložky v dřevěném boxu.

Louise Bourgeois byla první žena – umělkyně, která vystavovala v roce 1982 v Muzeu moderního umění v New Yorku. „...surrealisticky⁵³ laděné obrazy ze 40. let, v nichž dominuje žena – dům (*Femme maison*), 1982 (obr. č. 26). Tělo na nich nese místo hlavy dům, který ženu pohlcuje i schováává, motiv domova – doupěte jako útluku i jako pasti najdeme opakovaně v pozdější tvorbě Bourgeois...od 60. let pracuje s měkkými, tvárnějšími materiály, které se formují litím, jako sádra, latex a guma. Výsledkem je posun od pevných forem směrem k organickým tvarům: vznikají plastiky symbolizující růst, plodnost a rašení...“⁵⁴ Od té doby se její dílo velmi změnilo, řadí se k nejuznávanějším žijícím umělkyním, experimentuje s neobvyklými materiály. „Z rozplývavých podstavců vyrůstají kulovité či houbovité tvary, nejednoznačně identifikovatelné a připomínající nesčetná řadra Artemidy z Fezu či falus. Jako u většiny sexualizovaných tvarů v díle Bourgeoisové nelze ani tady jednoznačně určit, zda jsou mužské či ženské.“⁵⁵ (obr. č. 27)

1.6 Žena – ideál krásy

Média pracují s atraktivními tématy. Již názvy pořadů se podobají sloganům (Nahá jsi krásná; Jste to, co jíte; Druhá šance; Výměna manželek, Hledá se táta atd.). Pořady zaměřené na ženy slibují proměnu, změnu identity, uznání od okolí, nalezení partnera a to vše v přímém přenosu (mnohdy za úplatu). Tyto změny mají udělat ženu i její okolí šťastnými. Společným jmenovatelem těchto pořadů je zatraktivnění ženy, přiblížení se současnému ideálu krásy. Inzerce nás láká na konkurz slovy: „Jste pyšná na své tělo? Nebojíte se odhodit stud i své šaty? Zažijte něco, co se už nikdy nebude opakovat. Přidejte se k ženám, které si 21. 2. vyrazí do ulic a postupně se svléknou až do spodního prádla, aby všechny společně dokázaly, že „nahá jsi krásná“! To je i název nového pořadu Televize Prima, jehož netradiční a odvážná znělka se bude natáčet v ulicích Prahy. Máte-li zájem zažít spoustu legrace a ukázat před televizní kamerou, že jste pyšné na to, jak vás příroda stvořila, nenechte si ujít příležitost setkat se s moderátorem pořadu i televizním štábem, který vám připraví nezapomenutelný zážitek.“⁵⁶ Média nám vnucují představu, že náš život je nudný, nezajímavý, jen díky nim můžeme zažít „mimořádné“ situace, „pravé“ emoce, „skutečný“ život. „Skutečný“ život představují stále silnější zážitky, které nás nutí odhalovat veřejně své problémy, životní příběhy, skrytá tajemství (pořad Nic než pravda). „A tak se žena pomalu stává „výkladní skříní“, v níž se ukazuje reklama na mnoho prodávaných a nabízených výrobků. Téměř to nepozorujeme, jak se tato intence v ženském tělesnění dostala do toho všeho, co pokládáme za samozřejmé, za správné

⁵³ Surrealismus je umělecký směr, který byl ovlivněn Freudovou psychoanalýzou, je založen na automatismu. Hlavní inspiraci bere ze snů, halucinogeních a delirantních stavů. Obvykle se dělí na absolutní (př.: Joan Miró) a veristický (př.: Max Ernst).

⁵⁴ GOLDSCHIEDER, Irena. Louise Bourgeois. *Ateliér : Čtrnáctideník současného výtvarného umění*. 2007, č. 23, s. 7.

⁵⁵ GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 27.

⁵⁶ Nahá jsi krásná [online]. [2009] [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <http://www.iprima.cz/index.php/plain_site/content/view/full/72225>.

obraz č. 28

VB 47
Vanessa Beecroft
performance
2001

né, za dané, za něco, o čem se prostě nemůže pochybovat.“⁵⁷ Nejčastější problematizovaná témata (žena versus móda, kult těla) se snaží zdokumentovat film *Ženy pro měny, 2004* **Eriky Hníkové**. Dokument ukazuje na povrchnost, s jakou se utvářejí texty do módních časopisů a jiných médií, bez ohledu na to, že čtenářky těmto doporučením často bezhlavě podléhají.

Oproti tomu s nadsázkou a humorem reagují na současné trendy zdravé výživy a způsob stravování **Aneta Mona Chisa** a **Lucia Tkáčová**. Ve videu *Alelujá Dieta* nechávají přečíst starou babičku 10 Božích pravidel (např.: jedno z přikázání zní: Ježíš by instantní polévku nesnědl).

Performance **Vanessy Beecroft** na mě působí velmi depresivně, postavy žen jsou osamocené, přestože jsou součástí velké skupiny a nijak z ní nevyčnívají. Krize identity a vnímání vlastního těla jsou ústřední momenty živých obrazů Vanessy Beecroft. Pro italskou umělkyni se umění stalo formou terapie. K umění se dostala přes psychické problémy spojené s poruchou příjmu potravy – bulímií. Na její první výstavě v roce 1993 v Miláně byla zveřejněna intimní deníková kniha Beecroft *Desperation (Zoufalství), 1985–1993*. Publikum tvořily typově shodné dívky, které si Beecroft vybrala z ulice. Dívky oblékla na vernisáž do svých šatů, a tak je přímo konfrontovala s obsahem deníku. Utvořila, jak říká, živé obrazy, např.: *VB 47, 2001 (obr. č. 28)*. Velkou důležitost přikládá Beecroft jehlovým podpatkům, které mají představovat piedestaly, ty dodávají ženě nebezpečnost a vytrhují ji z její pasivity. V jejích kompozicích se objevují vždy typově stejné dívky (mají paruky). Sama umělkyně má nejraději rusovlasé dívky, které pro umělkyni představují ideál. Modelky strnule stojí na místě, jen občas změní postoj. Jsou vnímány jako krásné, milé, ale bezduché. Ale spojení s nadpozemskou silou či peklem, typické pro secesní tvorbu, bychom zde již marně hledali. Stejně tak, jak uvádí Gilles Lipovetsky: „*Krása již neznamena d'ábelskou moc, která ohrožuje muže, avšak tím více terorizuje ženy. Nespojuje se s ženskou prohnaností, ale tím více žen se staví nesmiřitelně k vlastnímu zevnějšku.*“⁵⁸ Krása se postupně stala synonymem úspěchu, úspěšný muž má přece vedle sebe krásnou mladou dívku. Krása se začala uctívat. Ženy se rády poměřují, dokonce i s neživými umělkyněmi. Návštěvnice výstavy Toyen cítila potřebu napsat do návštěvní knihy vzkaz pro svého milého: „*Same, Toyen je velmi krásná, ale já jsem hezčí a miluju tě.*“⁵⁹

Beecroft pracuje s časem ve svých performance podobně jako s ním ve svých videích pracuje Andy Warhol. „*Nikdo nic nedělá, nic se neděje: nikdo nic nezačíná a nic se nedovádí do konce.*“⁶⁰ Shodný prvek nacházím v tom, že Beecroft své modely režuruje jen minimálně, dívky nesmí dělat prudké pohyby a také mají zákaz spolu komunikovat a navazovat oční kontakt s diváky. Performance trvá mnohdy několik hodin, Vanessa Beecroft s jistotou využívá proces percepce a identifikace, přihlížející diváci se stávají součástí výstavy (tvoří další obraz).

57 HOGENOVÁ, Anna. *K fenoménu pohybu a myšlení*. 1. vyd. Praha : Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-72-4. s. 308.

58 LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena : Neměnnost a proměny ženství*. Praha : Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3. s. 173.

59 viz příloha č. 11, návštěvnická kniha

60 GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění : 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 20.

obraz č. 29

Mé punčochy
Lenka Klodová

body art
 2003

Pružnější a hebká prsa

Ženské poprsí je velmi důležitou částí těla, nejen biologicky, ale i společensky. Prsu bychom o ně měly, naše stavy, zdraví a pohodu. Prsní, vnitřní, dopředu, střed a zadní prsa jsou v naší společnosti chápána jako znak krásy a zdraví. Jsou to prsa "jako měkká". Prsní mají nejvyšší spojení s geny na takto velké poprsí a "těsně", poprsí, která vnitřně komerčně mají větší obsah a obsah. Takové prsa jsou hebká a vládná, pokrývají je si na bradách, jsou velmi dynamická při pohybu, zvláště při běhu. Jsou velmi příjemná do ruky. Pro dosažení těchto výsledků a hebkých prsou doporučujeme provádět následující cvičení. Cvičení není náročné, ani náročné na přípravu a postavení podlahy. Prsní výsledky se dostanou brzy, při běžném a tj. Vím prsa krásně zprůh.

CVIČENÍ

1. Náděch, prsa dolů

2. Výchdech, prsa na pravou stranu

3. Náděch, prsa nahoru

4. Výchdech, prsa na levou stranu

Po dvou cvičeních zmeňte směr otáčení a opět dvacetkrát.

obraz č. 30

Brožura
Lenka Klodová

tiskovina
 2003

Tlak společnosti na ženu reflektuje ve svém body artu **Lenka Klodová** akcí *Mé punčochy, 2003* (obr. č. 29). Jak sama autorka uvádí: „*Snažila jsem se najít prostředek proti masivnímu tlaku na ženy, nutícím je, aby si holily nohy. Vymyslela jsem alternativu, jak vypadat upraveně i s chlupatýma nohama. Zabere to ale bohužel dost času /dvě až tři hodiny každé ráno/.*“⁶¹

Hned v další práci – tiskovině *Brožura, 2003* (obr. č. 30) s návodem na pružnější a hebká prsa, kterých lze docílit pomocí speciálních cviků, se Lenka Klodová staví proti stereotypu, předkládanému médiu, že pevná prsa jsou žádanější, a tím pádem i lepší.

„*Svědčte se s přítelkyní; luxusní rozkošnice s družkou a spolupracovnicí na naplnění života. Vedle ideálu stojí skutečnost; vedle vtělení etu intimní portrét. Všechna umění a všechny kultury, které zobrazily člověka, zobrazovaly především ženu. Žádný sloh a žádný směr nevyhnul se této základní tematice.*“⁶²

Paradoxně poté, co se ženám podařilo osvobodit od tradičního zařazení, se opět dostávají do područí estetických pravidel. Lipovetsky tuto změnu označuje za „estetickou odvetu“, kdy se podařilo „...navrátit ženy do postavení bytostí, jejíž existenci zajišťuje především to, jak se ve společnosti jeví, než to, co činí.“⁶³

Problematiku krásy a ošklivosti a její propojení najdeme v dílech **Cindy Sherman**. Jak sama tvrdí: „*Vždycky mě fascinovala jistá znetvořená ošklivost. Věci považované za neatraktivní a nežádoucí mi připadaly obzvláště zajímavé. A pokládám tyto věci za skutečně krásné.*“⁶⁴ V dalším rozhovoru z roku 1997 vysvětluje: „...paní Sherman vysvětlila, že začala vytvářet tento typ obrazů, aby hlouběji prozkoumala a šla za hranice běžných představ krásy. „*Ráda vytvářím obrazy, které se z dálky zdají lákavé, barevné, přitažlivé a poutavé. Pak si ale uvědomíte, že to, na co se díváte, je něco úplně opačného. Nudí mě, když mám vytvářet krásu, jakou každý zná. Je to totiž ten nejjednodušší a nejvíce zřejmý způsob vidění světa. Je mnohem náročnější dívat se na to z jiné stránky.*“⁶⁵

„...i současné umění pracuje s ošklivostí a oslavuje ji, ovšem ne už v provokativním smyslu avantgard z počátku 20. století, některé happeningy nejenže předvádějí odpudivost, zmrzačení nebo poškození, ale i sám umělec vystavuje vlastní tělo krvavému násilí. I v těchto případech umělci prohlašují, že chtějí poukázat na mnohé krutosti naší doby, ale milovníci umění přicházejí do galerie obdivovat tato díla a tyto performance v hravém a uvolněném rozpoložení. A jsou to tíž

61 *Mé punčochy* [online]. 2006 [cit. 2008-12-05]. Dostupný z WWW: <<http://artlist.cz/?id=706>>.

62 BLAŽKOVÁ, Jarmila. *Žena věčná inspirace umění*. Praha: Symposion, 1941. s. 7.

63 LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena : Neměnnost a proměny ženství*. Praha : Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3. s. 130.

64 GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 170.

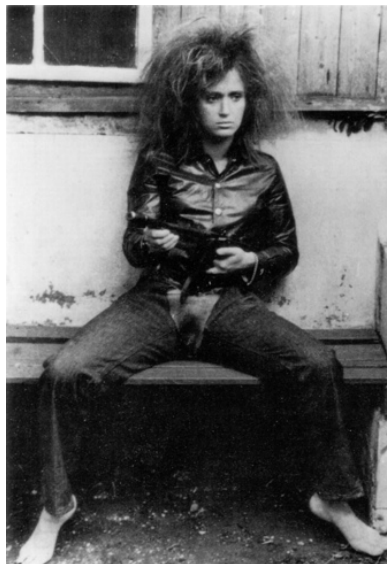
65 Přeloženo z anglického originálu: „...Sherman explained that she started creating these images in an effort to more deeply examine and then transcend ordinary conceptions of beauty. „I like making images that from a distance seem kind of seductive, colorful, luscious and engaging, and then you realise what you are looking at is something totally opposite. It seems boring to me to pursue the typical idea of beauty, because that is the easiest or the most obvious way to see the world. It's more challenging to look at the other side,“ she said.“ PHILLIPS, Richard. *An artist to be taken seriously : Cindy Sherman Retrospective* [online]. c1998-2009 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.wsws.org/articles/1999/aug1999/sher-a18.shtml>>.

obraz č. 31

Tapp und Tastkino
(Kino hladící a osahávací)
VALIE EXPORT

bodyart
1968

obraz č. 32

Action Pants: Genital Panic
(Akční kalhoty: genitální panika)
VALIE EXPORT

performance
1969

lidé, kteří neztratili tradiční smysl pro krásu a v nichž vyvolává estetické pocity pohled na krásnou krajinu, krásné dítě, plátno, které nám znovu předkládá kánon zlatého řezu.“⁶⁶

1.7 Žena jako vývozní artikl

V současné době je kladen výrazný tlak na umělce, aby se za každou cenu snažili své umění prodat, exportovat své umění a díky tomu se stát bohatými a známými po celém světě. Žena – umělkyně se tak dostává do staronové pozice, stává se zbožím, které se snaží prodat na přesyćeném trhu.

Tento výrazný současný rys naplnila rakouská umělkyně Waltraud Lehner, když se nechala přejmenovat na **VALIE EXPORT**. Umělkyně nechce být schována pod jménem svého otce nebo manžela, ale chce mít možnost nést své vlastní jméno jako značku. Podobný postoj můžeme najít i u nás, kdy Marie Čermínová v roce 1922 odmítla své civilní jméno a s ním spojenou společenskou roli a přijala pseudonym **Toyen**, který pro ni vymyslel básník Vítězslav Nezval.

„Lidské tělo je odvěkým námětem umění. V tom, jak bylo a je zobrazováno, se vždy nějak odráží duchovní stav společnosti a civilizace. Čím jsme blíže současnosti, tím víc je tělo pojímáno i jako zboží. A tabu existuje čím dál méně.“⁶⁷

1.8 Žena jako erotický objekt

Žena byla odedávna erotickým symbolem spojeným s krásou, touhou, neřestí, zlem. V historii byla ženská sexualita pod kontrolou společnosti, byla značně omezována zejména náboženstvím, morálkou, platnými společenskými normami a v neposlední řadě i muži.

VALIE EXPORT svým veřejným odhalením v 70. letech posouvá hranice intimity ve své tělesné akci *Tapp und Tastkino (Kino hladící a osahávající)*, 1968 (obr. č. 31). Díky „kino-objektu“ (polystyrénové krabici s otvorem a záclonkou) dává možnost kolemjdoucím, aby se kdokoli z nich mohl na určitý čas dotýkat jejich prsou. Nahrazení obrazu pravdivým syrovým zážitkem diváka – muže přitahuje. Sebeobětování ženy dostává další rozměr, vzniká tak pravý ženský film se vším všudy. Diváky tím dostává do situace, kdy jsou veřejně přistiženi při činu a jakémsi znásilnění na veřejném místě. O rok později odhaluje ještě více ze svého těla při performance *Action Pants: Genital Panic (Akční kalhoty: genitální panika)*, 1969 (obr. č. 32). S vystřihnutým klínem kalhot chodila po kinosále mezi šokovanými řadami návštěvníků. *„Tím EXPORTOVÁ prolomila voyeuristickou situaci v kinosále.“*⁶⁸ *„V jejím veřejném sebeodhalení...je radikalita Brusovy“*⁶⁹ *sebeobětovní autoanalýzy a specifika jejího přenosu do veřejného společenského prostoru, kde je jedinec konstituován, překonána a nahrazena. To se děje především prostřednictvím jejího brilantního přesunu ritualistického sebeodhalení do skutečných rejstříků, kde jsou společenská kontrola a utlačování nejsilněji vepsány do sexuálního chování. Navíc tato performance činí jasně zřejmým, že rituá-*

⁶⁶ ECO, Umberto. *Dějiny krásy*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-677-7. s. 423.

⁶⁷ CHUCHMA, Josef. Tělo, krása a pravda : Procházka dějinami v jedenácti obrazech. *Magazín DNES*. 2008, č. 11, s. 26–30.

⁶⁸ GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 55.

⁶⁹ Brus Günter (nar. 1938) – člen Vídeňské akcionistické skupiny, v jeho díle se spojuje malba se sexualitou, pracuje se svým tělem, napodobuje způsob kresby mentálně postižených pacientů.

obraz č. 33

Udělám vše
Erika Bornová

plastika
2008

ly spásy nebo katarzní léčení již ve světě pokročilé technologické a industrializované kultury spektaklu nestačí. A konečně EXPORTOVÁ daleko více než kdokoliv jiný mezi akcionisty⁷⁰ manifestačně mění radikální rozměr sebeobětování, které bylo tak exemplárně předvedeno Brusem. Vyměňuje rituál za emancipační šok tím, že svým divákům/účastníkům umožňuje náhlý vhled do těch rejstříků socializace, kde jsou socializované formy sexuálního potlačení a věčného infantilizování subjektu zakotveny industriálními prostředky.⁷¹

Další výtvarnice, která se inspirovala erotikou, je **Erika Bornová**. Vytvořila cyklus *Udělám vše*, 2008 (obr. č. 33), který je reakcí na anonymní ženské inzeráty nabízející erotické služby, s kterými se běžně můžeme setkat v novinách. „Erika Bornová ztvárňuje neznámé a většinou anonymní ženy honosící se neobvyklými, či exoticky znějícími přezdívkami tak, jak vystupují na obrázcích: v provokativních pózách a s veškerými atributy sexuálních služebnic.“⁷² Martina Pachmanová v katalogu k výstavě dále uvádí: „Eriku Bornovou zajímá odvrácená stránka těchto inzerátů, za nimiž se skrývá směsice falše, rychlých či předstíraných orgasmů, slz a morbidity. Kdo jsou ony ženy, které neváhají svléci se do zapraného negližé, pózovat na gauči...Jsou to vitální a sexuálně nabitě ženy, nebo chodící mrtvolky, kterým nezbyvá nic jiného než učinit sebe samy zbožím?“⁷³

Je možné se s tímto tvrzením ztotožnit? Vždyť to mohou být ženy, které jen nemají ideální postavu a peníze na drahé prádlo, a přesto chtějí na svého partnera působit přitažlivě. Nabídnout mu to, co ony i on vidí běžně v nabídce časopisů, erotických pořadů atd. Nebo jsou samy a hledají uspokojení. Proč to na nás tak nepůsobí? Kde nastává zlom mezi přitažlivou sexualitou ženy a mezi odpuzující realitou? Ženské polystyrénové sochy v různých pozicích vyjadřují rozporuplné pocity, vzbuzejí v nás pocity náhražky, trapnosti, nenaplněné touhy. Sexuální touha ženy zde tedy působí velmi neupřímně a nepatřičně, podsouváme jí zjištěné důvody. Ženu podávající si erotický inzerát považujeme za nespokojenou, divnou, zoufalou a osamělou. To, že dnes obdobné chování muže působí upřímněji a okolí ho přijímá jako samozřejmé, případně oceňuje jeho mužnost, je zapříčiněno mediálním tlakem na fyzický vzhled a sexuální atraktivitu. Muži je vnucována představa, jak má vypadat a chovat se, aby byl „skutečný chlap“. Paradoxně tím vzniká u obou pohlaví velmi přesná a idealizovaná představa, jak má vypadat jejich protějšek.

Lenka Klodová se pokusila definovat ideálního muže pro svůj časopis *Ženin*⁷⁴: „Našla jsem pro toto pilotní číslo jako ideální model muže po třicítce, který vypadá na pohled vyrovnaně a mírně. Má oči se širokými zornicemi, do kterých se toho hodně vejde. Má široké měkké rty, takže jeho úsměv je velmi výrazný a jeho polibky zanechávají výraznou stopu. Má pěkné silné zuby. Jeho jemné způsoby a mírný pohled jsou doplněny silnými rukama a tělem, které je pěkně, výrazně modelované. Je urostlý, trochu chlupatý s hustšími vousy.“⁷⁵ Z toho vyplývá, že ženy chtějí pravého muže

⁷⁰ Wiener Aktionsgruppe = Vídeňská akcionistická skupina (tvořená hlavně: Günterem Brusem, Otto Mühlem, Hermannem Nitschem) byla založená roku 1960, vychází z kultury psychoanalýzy, zdůrazňuje návrat rituálu a teatrality.

⁷¹ FOSTER, Hal; KRAUSSOVÁ, Rosalind; BOIS, Yve; BUCHLOH, Benjamin. *Umění po roce 1900*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8, s. 469.

⁷² PACHMANOVÁ, Martina. *Udělám vše*. *Ateliér : čtrnáctideník současného výtvarného umění*. 2008, č. 6, s. 1.

⁷³ PACHMANOVÁ, Martina. *Udělám vše*. *Ateliér : čtrnáctideník současného výtvarného umění*. 2008, č. 6, s. 1.

⁷⁴ viz strana č. 45 této bakalářské práce

⁷⁵ KLODOVÁ, Lenka. *Zásady pro vytvoření pornografického časopisu pro ženy*. [s.l.], 2005. Diplomová práce. Dostupný z WWW: <<http://www.vsup.cz/upload/1131720818.doc>>. Vstup 10. 12. 2008. s. 26.

obraz č. 34

Výjmečný stav – ženy mezi horníky
Veronika Bromová
 digitální fotografie
 2008

obraz č. 35 – výběr z tiskoviny

Ženin 1/05
Lenka Klodová
 tiskovina
 2005

První krok: nahoďte se o mě oděv. Dítěte se sálem nebo
 olivami svých kůže.
 Pak se mě podívejte na své duby do očí a na své duby do nohou,
 a přivraťte do očí, štěstí duby a hup. Už s tím vypálenou
 budoucí duby své ruky.

Druhý krok je rozhodný šah. Zaměříte a jstě. A je to takhle mlýk, bez
 obalu a váhání mě káňeš do ročníku gender vlastnosti.
 Taky je moje, za to si tě přistihnu. Jáa taá hebká ruka.

s tradičními znaky: zdravý, silný, urostlý, svalnatý a vousatý, který je však zároveň jemný a ohleduplný k jejich potřebám.

Zjištěné představy žen se rozcházejí s představami, které se nacházejí v časopisech určených pro muže. „...časopisy určené pro muže vytvářejí jejich vlastní genderové představy a ideály. Normativní masculinita podle těchto časopisů nezahrnuje dlouhodobý vztah se ženou. Skutečný chlap je naopak svobodný dobrodruh. Je to člověk, který rád riskuje, s elánem se věnuje své práci a svým zálibám – do kategorie zálib patří i vztahy se ženami. Na osobní vzhled dbá, ne že by ho to však cele pohlcovalo „jako ženské“. Uvedené časopisy svým čtenářům slibují, že jim pomohou tohoto cíle dosáhnout a v tomto ohledu nejsou zcela nepodobné časopisům pro ženy.“⁷⁶

Rozpor není pouze v ženském očekávání vysněného muže, ale rozpor také nacházím v tom, že společnost na jedné straně vyzdvihuje ženskou erotiku, podporuje vše, co působí sexy a na druhé straně nedovoluje ženě chovat se stejně jako muž (otevřeně vyhledávat sexuální zážitky). Proč v nás vzbuzuje výstava 15 žen v erotických pozicích spíše pocity trapnosti než touhy? Autorka volila postavy, které se blíží realitě. Nastavuje zrcadlo běžné ženě, která by také chtěla vypadat jako upravené modelky z titulních stránek erotických časopisů. Výstava v nás tyto otázky vyvolává a dává prostor zamyslet se nad nimi.

Výstava *Výjimečný stav – Ženy mezi horníky* (př.: obr. č. 34) v Hornickém skanzenu Mayrau v Kladně poukázala na imaginární přítomnost žen v místech, kam běžně fyzicky nemohly. „Jediné ženy, kterým zůstaly dveře do chráněného mužského teritoria otevřené, byly polonahé a nahé modelky: „hambaté“ výstřižky z pornografických časopisů, dovážených (v předlistopadových dobách pašovaných) z kapitalistického západu, nebo eroticky lechtivé fotografie z lépe dostupných, tuzemských kalendářů vydávaných pro zvláštní klientelu velkými socialistickými podniky. Ne skutečné ženy, ale jejich idealizované náhražky s bujnými nadry a lačně rozevřenými rozkroky tak zkrášlovaly hornické šatny a v nevládném, odosobněném prostředí jejich uživatelům sloužily jako předmět lascivního vtípkování i jako zdroj chvilkového potěšení.“⁷⁷

Zájem o erotickou literaturu nebo pornografické časopisy nemusí být pouze záležitostí mužů, to dokládá **Lenka Klodová** svým projektem. Vytvořila ojedinělý český erotický časopis *Ženin 1/05, 2005*⁷⁸ (obr. č. 35) reagující na potřeby heterosexuálních žen. Pornočasopis je rozdělen do několika částí odpovídajících potřebám ženy: předehra, milování, dohra. Důležitosti jednotlivých částí milostného aktu odpovídá i počet stran. V tomto doktorandském projektu se zaměřila na sexuální vztahy mezi mužem a ženou a z nich vyplývajících 11 zásad úspěšnosti ženského pornografického časopisu. Tyto zásady ve své diplomové práci podkládá výzkumem. Hlavní zásadou se stává heslo ZPŮSOBÍM, ABYS PO MĚ TOUŽIL, ABYS MĚ CHTĚL A ABY SIS MĚ VZAL! oproti mužskému CHCI TĚ A VEZMU SI TĚ! Klodová se zde dotýká problému mužské a ženské polarity.

⁷⁶ RENZETTI, Claire; CURRAN, Daniel; *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2. s. 192.

⁷⁷ Výstava *Výjimečný stav – Ženy mezi horníky*, 18. 9.–30. 11. 2005

⁷⁸ Galerie VŠUP – *Ženin*, 22. 11. 2005

KLODOVÁ, Lenka. Zásady pro vytvoření pornografického časopisu pro ženy. [s.l.], 2005 [cit. 2008-11-10]. 51 s. Diplomová práce. Dostupný z WWW: <<http://www.vsup.cz/upload/1131720818.doc>>.

obraz č. 36

V rukou
Lenka Klodová
digitální fotografie
2001

obraz č. 37

Porn video
Aneta Mona Chisa a Lucie Tkáčová
artvideo
2008

obraz č. 38

Webové stránky: [anniesprinkle.org\(asm\)](http://anniesprinkle.org(asm))
Annie Sprinkle

Výsledkem teoretických zásad je maketa časopisu *Ženin* 1/05. Fiktivní reportáže jsou doplněny názornými fotografiemi s erotickou tematikou. Na stránkách časopisu však nenajdeme obraz ženy (jsou zde pouze nezbytné ženské detaily – ruce, koleno atd. definující vztah k muži), právě na základě předpokladu, že ženy jsou velmi žárlivé a nechtějí se s někým srovnávat a pouze ony jsou objektem zájmu roztoužených mužů z časopisu. Inspirací pro vznik pornočasopisu pro ženy byla práce scénáristky a režisérky Annie Sprinkle.

Problematikou pornočasopisu a jeho vizuální stránky se Klodová zabývala již v cyklu fotografií *V rukou, 2001* (obr. č. 36). Vystřižené obrázky nahých žen v erotických pozicích vložené do autorčiny rukou demonstrují tělesnou přitažlivost rukou listujících v erotických časopisech. Umožňují větší intimitu, pocit vlastnictví a zároveň zdůrazňují moc nad objektem, který mohou zmačkat, potřhat a zahodit.

„Je pravda, že různé ženské texty se dnes snaží překonat odpor žen k pornografii. Při podobné reakci prý jde o pouhý projev kulturního útlaku a strachu, že se budou jevit jako nonkonformní vůči ideálnímu vzoru čisté a romantické ženy.“⁷⁹

Názory na pornografii ve společnosti se liší, což dokládají níže uvedené citáty:

Tomáš Halík: *„Pornografie učí dívat se na ženu jako na věc, na neosobního nosiče druhotných pohlavních znaků, nikoliv jako na lidskou osobu a partnera, proto ženství ponižuje.“⁸⁰* Na druhé straně je názor Gilla Lipovetského: *„Pornografie přirozeně nepřispívá k emancipaci žen, ale nijak také nebrání jejímu postupu. Ani zdaleka nepředstavuje zločinnou a sadistickou ofenzivu proti ženám, naopak působí jako divadlo bez reálných důsledků.“⁸¹* Pornografie bývá dáváno do protikladu s křesťanskou otázkou morálky, feministkami líčena jako genderový útlak a hlavně staví ženy do podřízené pozice. Společnost tuto pozici přijímá a agresivitu z obrazovky si dobrovolně přenáší i do svých domovů. Právě na základě ponižujících pornografických scén často dochází k domácímu násilí páchaném na ženách.

Oblečené umělkyně **Aneta Mona Chisa** a **Lucia Tkáčová** si spolu „zasouložily“ v artvideu *Porn video, 2008* (obr. č. 37), snažily se postihnout atmosféru pornofilmů, pózy a detaily. Ve videu se zaměřují na voyerství. Krátké video nás utvrzuje v tom, že nahota není to podstatné, co utváří pornovidea. Do popředí se dostávají zvuky, pózy a pohyby.

Nový trend feministického porna, který je spojen s bezpečným sexem, fenoménem feministického porna – upozorňuje na genderový útlak a násilí na ženách.

Annie Sprinkle (obr. č. 38) přichází v roce 1982 s prvním ženským pornofilmem *Deep inside* (*Hluboko vevnitř*), ve svých filmech jako první zdůrazňuje bezpečný sex. Její experimenty v této oblasti stále pokračují, výsledkem je vynález „artporna“. Ve svém artpornovém snímku *War is Menstrual Envy* (*Válka je mužská závist menstruace*) představuje ženu jako sebevdo-

⁷⁹ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. Praha : Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3. s. 41.

⁸⁰ VERECKÝ, Ladislav. Tomáš Halík : Nejsem ani homosexuál, ani eunuch. *Magazín Dnes*. 2008, č. 11, s. 32–34.

⁸¹ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Třetí žena : Neměnnost a proměny ženství*. Praha : Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3. s. 84–85.

obraz č. 39

Sex pictures
(Sexuální obrazy)
Cindy Sherman
digitální fotografie
1992

obraz č. 40

Advertisement in Artforum
(Reklama v artforu)
Lynda Benglis
digitální fotografie
1974

obraz č. 41

Chlupatice v tanci slunce
Alena Kupčíková
kombinovaná technika
2007

obraz č. 42

Bez názvu
Jitka Havlíčková
instalace
1999–2000

mou a nezávislou. Zároveň ústředním tématem vyvrací Freudovu tezi o ženské závistí mužského penisu. Snímek se soustředí na ženské prožívání slasti (oproti mainstreamu⁸², kde je hlavní pozornost soustředěna na muže a jeho uspokojení).

Svémi filmy se snaží definovat, jaké ženy jsou a po čem prahnou. Porušuje dosud zaběhlý monotónní scénář pornofilmů stejně jako **Candida Royalle** ve snímku *Stud Hunters (Lovci hřebců)*, 1984. V běžném pornofilu první sexuální scéna probíhá standardně po prvních 3 minutách oproti snímku *Candidy Royalle*, kde film začíná dlouhým romantickým polibkem mnohdy trvajícím přes 40 minut. Do scén také zařadila dlouhé dialogy o manželství, dětech a krásném společném životě, jak dokazuje krátká ukázka ze snímku *Stud Hunters*:

„.... On: „Já si myslím, že by z tebe byla skvělá matka.“

Ona: „Většina mužů mě takhle nevnímá. Většina mužů chce utéct a schovat se, když slyší, že bych chtěla mít děti. Chtějí mě jen na sex.“

On: „No, na to bych tě chtěl taky, ale myslím, že by z tebe byla úžasná manželka. Přemýšlím o tom, že se usadím, založím rodinu, budu mít děti...“⁸³

Sexualita se objevuje i v aranžovaných fotografiích *Sex pictures (Sexuální obrazy)*, 1992 (obr. č. 39) **Cindy Sherman**, najdeme zde lékařské figuríny v erotických pozicích, které však odpuzují. Sherman vědomě pracuje s umělými částmi těla, s absurdními kombinacemi mužských a ženských genitálií a balancuje na hraně obscénnosti.

Lynda Benglis zkoumá napětí, které se vytváří mezi mužským a ženským světem, *Advertisement in Artforum (Reklama v artforu)*, 1974 (obr. č. 40).

Alena Kupčíková se do povědomí veřejnosti dostala výstavou *Mladý maso*⁸⁴, kde poprvé představila „Chlupatice“, na ně navázala výstavou *Chlupatice v tanci slunce*, 2007⁸⁵ (obr. č. 41), kterou navíc obohatila o video s rozhovory žen, které ochlupení pro portréty věnovaly. Pro samotné dárkyně bylo tajmestvím, na kterém obraze je použit právě jejich dar.

Podobně zachází s lidským ochlupením **Jitka Havlíčková**, v instalaci *Bez názvu*, 1999–2000 (obr. č. 42) pečlivě aranžuje dlouhé i krátké vlasy do umyvadel a van, i v těchto instalacích je zřetelné ženské téma spojené se zachováním ženské stopy.

⁸² mainstream – slovo převzaté z angličtiny (main = hlavní, stream = proud) označující hlavní proud

⁸³ LIŠKOVÁ, Kateřina. Po čem „žena“ touží? : Přepisování binarit ve feministické pornografii. *CINEPUR : pro moderní cinefily* [online]. 2007, č. 51 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.cinepur.cz/article.php?article=1228>>. Kateřina Lišková vyučuje na katedře sociologie na Masarykově univerzitě v Brně.

⁸⁴ Výstava *Mladý maso*, Dům U Zlatého prstenu, Veronika Bromová, Olga Malá, 3. 7.–22. 9. 2002

⁸⁵ Výstava *Alena Kupčíková: Chlupatice v tanci slunce*. České muzeum výtvarných umění, Husova 19, Praha 1; 20. 2.–25. 3. 2007.

obraz č. 43

Vagina Painting
(Vaginální malba)
Schigeko Kubota
performance
1962

obraz č. 44 – výběr z cyklu

Siluet
(Silueta)
Ana Mendieta
landart
1973–78

obraz č. 45

ZEMZOO
Veronika Bromová
digitální fotografie
1996

obraz č. 46

Broadcast Exercise
(Vysílací cvičení)
He Chengyao
performance
2004

Schikego Kubota malovala pomocí štětce namočeného v červené barvě *Vagina Painting (Vaginální malba)*, 1962 (obr. č. 43), tuto intimní performance můžeme chápat jako typické ženské vyjádření.

1.9 Tělesnost ženy

Tělo ženy zobrazované umělci můžeme vnímat jako symbol plodnosti, nebo jako krásu spojenou s rozkoší. U žen jsou obdivovány krásné vlasy, poprsí, nohy atd., zato u muže není krása nejdůležitější, mužský obraz je tvořen na základě postojů, které si patriarchální společnost utvořila. Nahý muž symbolizuje chabrost, krásu těla i ducha. Na ženu je kladen základní požadavek, aby byla pozitivně přijímána muži, touto pozicí se staví do závislé role. Tohoto vztahu využívají pomocí médií všechny obory, které potřebují prodávat své produkty (např.: plastická chirurgie – vylepšování partií těla, farmakologie – hubnoucí prostředky, dermatologie – omlazovací a zkrášlovací prostředky, oděvní průmysl – módní diktát uváděný na stránkách časopisů, potravinářský průmysl – light výrobky či potravinové doplňky a další).

Akty žen jsou nejrozšířenějším námětem obrazů. „Žena byla, je a asi zůstane tématem s nekonečným množstvím souvislostí a nevyčerpatelným množstvím interpretací. Žena jako lidská bytost fascinující, charismatická, něžná, okouzlující, láskyplná, vzrušující i provokující, žena jako objekt v neposlední řadě estetický.“⁸⁶ Znázornění se liší v pohledu na ženu. Zatímco muž – umělec si vybírá převážně mladou a krásnou modelku pro své dílo, protože mu jde především o vizuální stránku, žena – umělkyně se mnohdy spokojuje sama se sebou, neboť pro umělecké vyjádření potřebuje objekt znát co nejvíc. Z toho vyplývá, že žena – umělkyně se snaží ve své tvorbě o maximálně otevřenou pravdivost, i za cenu nepochopení a odsouzení veřejností. Její otevřenost přispívá k její zranitelnosti.

Ana Mendieta v 70. letech otiskuje své vlastní tělo do krajiny. Snaží se tak přiblížit přírodě a jako jedna z mála umělkyň se svým obrazem těla pracuje nedestruktivním způsobem. Často velmi citlivě pracuje s výraznou barvou, která podtrhuje emocionalitu díla. Je to znát v cyklu *Silueta*, 1973–78 (obr. č. 44) realizovaném v Mexiku.

Naopak **Veronika Bromová** se zabývá tématem tělesnosti – deformace spoutáním vlastního těla průsvitnou lepicí páskou v dílech *ZEMZOO*, 1996 (obr. č. 45). Obdobnou práci s vlastním tělem a jeho deformací můžeme nalézt u zahraničních umělkyň, příkladem je čínská umělkyně **He Chengyao** a její performance *Broadcast Exercise (Výsílací cvičení)*, 2004 (obr. č. 46), kdy se umělkyně pevně omotala červeno-bílou lepicí páskou. Pocitem svázanosti se chtěla znovu přiblížit své nemocné matce.

Heide Hatry nejdříve pracovala s hlinou, pak ji zaujala práce s masem a svět Meat artu (umění, které využívá maso jako materiál) ji neopustila. Zajímá ji vnímání těla – volí zvířecí maso a kůži pro vlastnosti a příbuznost s lidským tělem. Velmi šokovala publikum, když vystavila své fotografie

⁸⁶ ŠAMŠULA, Pavel; ŠMÍD, Jan. *Fotografie a dnešní výtvarná výchova: část druhá – fotografie a výtvarné umění II. – Fotografie jako obraz člověka*. Výtvarná výchova, 2005, roč. 45, č. 2, ISSN 1210-3691. s. 5.

obraz č. 47

Heads and Tales
(Hlavy a příběhy)
Heide Hatry

objekty
2009

obraz č. 48 – výběr z cyklu

Cyklus Masky
Barbora Bálková
digitální fotografie
2007

obraz č. 49

Bird
(Pták)
Sonia Khurama
art video
2000

obraz č. 50

99 needles
(99 jehel)
He Chengyao
performance
2002

ženských hlav na výstavě *Heads and Tales*⁸⁷ (*Hlavy a příběhy*), 2009 (obr. č. 46). Mariana Abramović na expozici reagovala slovy: „Říká se, že lidský obličej je jako dveře do duše. Hlavy a příběhy nám poskytují dojemný a originální pohled na tuto problematiku. Kdo doopravdy jsme?“⁸⁸

Pro zhotovení ženských hlav v životní velikosti použila neupravenou prasečí kůži, na detaily úst syrové maso a oči použila prasečí, aby figuríny působily dojmem opravdovosti. Zároveň požádala o spolupráci spisovatelky, chtěla, aby pro každou vytvořenou ženskou postavu vymyslely její životní příběh a tím ji oživily. V této práci nejen reaguje na dnešní způsob fotografování, kdy se žena nalíčí, upraví se jí vlasy a celá se upraví k fotografově spokojenosti, ale také na úpravu mrtvol v pohřebních ústavech před zpopelněním. Upozorňuje na to, že jsme zvyklí se dívat na fotografie již nežijících lidí, ale přesto v nich vidíme život, vzpomínky.

Uměním Meat artu se také zabývají **Lena Scherer, Paola Ebanista, Emilia Burgos, Christiane Bofinger, Betty Hirsth**, tyto umělkyně pracují převážně s kůží či masem z prasete. Z prasečí kůže si vybírají místa, která nejvíce mohou simulovat ženu – prasečí bradavky.

Maso jako materiál použila také **Barbora Bálková** k výrobě jedné z masek *Pod kůží z Cyklu masky*, 2007 (obr. č. 48). Barbora Bálková využila pro zhotovení obličejových masek také vlasy, peří, květy orchidejí, formičky atd. Díky vhodné volbě materiálu se jí podařilo mimořádně výstižně vyjádřit emoce.

Příprava masek vyžaduje porozumění výrazu, schopnost citlivě vnímat a zároveň manuální zručnost. To vše si žáci vyzkouší ve druhém didaktickém úkolu, v němž navrhnu a realizují masku ženy.

Sonia Khurama se proslavila videem *Lone Women Don't Lie (Osamělé ženy nelžou)*, 1999, za kterým následovalo video představení *Bird (Pták)*, 2000 (obr. č. 49). Nahá obézní Sonia Khurama se v něm rychlými pohyby snažila napodobit ptáka a tím se odpoutat od svého těla a povznést se vzhůru. Vzniká tak video plné komických až trapných pohybů, které ještě více zvýrazňují tíhu těla a jeho nedokonalou podobu. Zápas s gravitací je nemilosrdný, Khurama se zde velmi otevřeně a nemilosrdně dotýká problému ženy – umělkyně, která se marně snaží od svého ženského těla odpoutat. Při této snaze působí jen směšně a vyvolává lítost.

Umělkyně čínského původu **He Chengyao** promítá do svých děl vzpomínky z dětství, zvláště pak na matku, která trpěla psychickými problémy, které přerostly až v šílenství. Prostřednictvím výtvarného umění se snaží He Chengyao poukázat na vztahy k psychicky nemocným lidem a ženám v Číně. Ve svých performance vystupuje zásadně nahá. Název *99 needles (99 jehel)*, 2002 (obr. č. 50), představuje množství akupunkturálních jehel, které do svého těla umělkyně zapíchala, inspirací jí byla její matka, která tuto akupunkturální léčbu absolvovala bez úspěchu. Pro He Chengyao však měla tato akce nepříjemný dopad, hned po fotografování omdlela.

⁸⁷ Výstava *Heads and Tales*, ELGA WIMMER PCC, 526 W 26th St #310, NY, 19. 3.–25. 4. 2009

⁸⁸ Přeloženo z anglického originálu: „*They say the human face is the door to the soul. Heads and Tales gives a moving and original view on this subject. Who are we really?*“ Heide Hatry [online]. [2000] [cit. 2009-03-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.heidehatry.com/>>.

obraz č. 51

Cut Piece
(Ustříhni si kus)
Yoko Ono
performance
1965

obraz č. 52

Rythm 10
(Rytmus 10)
Mariana Abramović
performance
1973

obraz č. 53

Rythm 0
(Rytmus 0)
Mariana Abramović
performance
1974

obraz č. 54

Rythm 5
(Rytmus 5)
Mariana Abramović
performance
1974

obraz č. 55

Eye Body
(Oko tělo)
Carolee Schneemann
performance
1963

obraz č. 56

Interior Scroll
(Vnitřní svitek)
Carolee Schneemann
performance
1975

Yoko Ono ve své performance *Cut Piece (Ustřiхни si kus)*, 1965 (obr. č. 51) reagovala na protiválečné protesty. Představení, při němž jí účastníci mohli libovolně odstříhávat části oděvu, odhalilo skryté násilí v lidech. Svou performance předvedla nejdříve v Tokiu a pak v New Yorku.

Také **Mariana Abramović** umožnila divákům projevit jejich touhy a skrytou agresivitu. Ve svém umění překračuje hranice lidského těla a snaží se od něj osvobodit. V jejích performan- ce nalezneme odkazy na vztah mezi mužem a ženou i historické rituály. Hlavním nástrojem pro performance je její tělo, zkoumá jeho možnosti a mnohdy je i vědomě překračuje. V performan- ce *Rythm 10 (Rytmus 10)*, 1973 (obr. č. 52) si cíleně ubližuje a zraňuje ruku pomocí nožů a zvuky nahrává. V další performance *Rythm 0 (Rytmus 0)*, 1974 (obr. č. 53) byla nahá umělkyně di- vákům k dispozici jako objekt a nechala na divákovi a jeho představách, co s předměty (zrcadlo, trny, revolver, náboje, noviny, chleba...), které mu připravila, udělá. Performance musela být na- konec zastavena vzhledem k nebezpečnému vývoji ohrožujícímu život umělkyně. Lidé dali prů- chod své potlačené agresivitě. Performance *Rythm 5 (Rytmus 5)*, 1974 (obr. č. 54): do příprave- né pěticípé hvězdy vytvořené ze dřeva a polité 100 litry benzínu nejdříve vhodila své vlasy, kte- ré si obřadně ostříhala, a poté to samé provedla se svými nehty. Na konec si sama do středu hoří- cí hvězdy lehla. Se zvětšujícím se plamenem se zvyšovaly i páry oxidu uhličitého, které způsobi- ly, že umělkyně ztratila vědomí. Této skutečnosti si diváci všimli, až když začaly plameny ošle- hávat nohu umělkyně.

„V současném umění navíc existuje i mnoho směrů, kdy jako by se za umění vydávaly spíš obřa- dy s rituálním nádechem (například happeningy, performance, v jejichž rámci si umělci mohou pů- sobit i řezná nebo jiná poranění a jejichž světelná nebo zvuková režie počítá s účastí diváků). Jak- koli primitivní a tělesné však jsou tyto moderní rituály, z nichž jsou předem vyloučeni bohové, ne- jsou nepodobné prastarým mystickým obřadům, jejichž cílem není kontemplace krásy, nýbrž téměř posvátný prožitek.“⁸⁹

První body art **Carolee Schneemann** *Eye Body (Oko tělo)*, 1963 (obr. č. 55), se odehrával v ro- vině symbolické, kterou si umělkyně při své tvorbě neuvědomovala. Nahá autorka potřená různými tekutinami (olej, barva) a pokryta různými materiály (křída, plast) leží v prostředí s rozbitými zrcad- dly a po těle jí lezou dva hadi. Celá akce je zdokumentována na 36 fotografiích od fotografa Erró. *„Název díla byl programový: Schneemannová chtěla, aby její „vizuální drama... docílilo zintenziv- nění všech schopností zároveň“, a Oko tělo vskutku rozšířilo „oko“ obrazu do „těla“ performan- ce.“⁹⁰*

Performance *Interior Scroll (Vnitřní svitek)*, 1975 (obr. č. 56) byla už vědomě plná rituální ob- řadnosti. Zahalená do prostěradla a zástěry vstoupila Carolee Schneemann do místnosti, svlékla se. A poté si lehla na stůl, černou barvou obkreslila své tělo, stoupla si, zaujala pózy typické pro malíř-

⁸⁹ ECO, Umberto. *Dějiny krásy*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-677-7. s. 417.

⁹⁰ FOSTER, H., KRAUSSOVÁ, R., BOIS, Y., BUCHLOH, B.. *Umění po roce 1900: modernismus, antimodernismus, postmodernismus*. Z angl. orig. přel. Josef Hrdlička, Irena Elis, Jitka Sedláčková. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8. s. 566.

obraz č. 57

Ablutions

(Omývání)

**Judy Chicago, Suzanne Lacy,
Sandra Orgel, Aviva Rahmani**

performance

1972

obraz č. 58

The Return of the Chocolate Smearred
Woman

(Návrat ženy pomazané čokoládou)

Karen Finley

performance

1998

ské modely a předčítala ze své knihy. V určitém okamžiku knihu upustila a začala pomalu vytahovat ze své vagíny popsany svitek, ze kterého začala číst feministický projev. Ženské genitálie promluvily, staly se zdrojem kreativity.

Touto performance připravila Carolee Schneemann cestu pro velmi úspěšné divadelní představení **Eve Ensler** *Vagina Monologues (Monology vagíny)*, 1996. Různé pohledy na vagínu, která mluví prostřednictvím žen různého věku, z různých zemí, různých vyznání. Jejich vagíny popisují zážitky spojené s jejich životem (zkušenost s první menstruací, s prvním seznámením s vlastním tělem pomocí zrcadla, s válečnými zločiny – znásilněním, s nenaplněním sexuální touhy spojené se starším věkem). V rámci představení herečky předvádí i orgasmus.⁹¹

Co nutí umělkyně vystavovat své tělo, na kterém si ženy většinou nechávají hodně záležet, zmračené? Proč jsou schopny ohrožovat své zdraví pro umění? Jenny Holzer říká: „*Dnes jsou to ženy, od nichž pochází nejodvážnější umění posledních deseti let. Jejich dílo je z psychologického hlediska mnohem extrémnější než umění mužů.*“⁹² Výrok umělkyně bohužel potvrzuje, že neustálé poměrování žen a mužů je jen skrytou touhou po majetnictví a převaze nad druhými. Není důležité sdělení výtvoru, ale jeho účinek. Hlavně být extrémnější ve své práci než muži! Žena se náhle dostává do podřadné pozice, je jen tou, která se chce vyrovnat a přemoci silnějšího díky extrémním prostředkům. Jen touto cestou na sebe může upozornit.

1.10 Zranitelnost ženy

Téma zranitelné ženy spojené s brutalitou a násilím prolíná uměním. Umělkyně využívají performance právě pro možnost autenticity a navození pocitů, které ženy – oběti asi zažívaly. Snaží se upozornit veřejnost na problém, který je tabuizován, k němuž jsou lidé nevěšmaví, a který není častým tématem uměleckého zobrazení. Téma není kladně přijímáno, nastavuje zrcadlo společnosti. Násilníky jsou většinou muži, staví je tím do negativní pozice, na kterou nejsou zvyklí. Síla, jindy u mužů obdivovaná, oceňovaná a vyžadovaná, najednou dostává zcela jiný hrozivý rozměr.

Společnou performance *Ablutions (Omývání)*, 1972 (obr. č. 57), které se účastnily **Judy Chicago**, **Suzanne Lacy**, **Sandra Orgel**, **Aviva Rahmani**, se snažily upozornit na výše uvedený problém. Podařilo se jim navodit atmosféru plnou strachu a úzkosti. Vybrané ženy namočily do tekutin, ovázaly pomocí provazů, řetězů a obvazů. Po celou dobu performance byly sedícím ženám pouštěny výpovědi znásilněných žen, reproduktory byly umístěny v rozvěšených ledvinách na zdi.

Karen Finley měla traumatické dětství (její otec ji zavíral do lednice, a nakonec spáchal sebevraždu). Také ona se výtvarně vyjadřuje k problematice zoufalství, emoční ztráty a násilí na ženách spojené s pocitem zneužití. Ve svých performance se dostává do transu, mluví několika hlasy a na konci představení se svléká a pomazává různým materiálem. Stejně jako v performance *The Return of the Chocolate Smearred Woman (Návrat ženy pomazané čokoládou)*, 1998 (obr. č. 58).

⁹¹ Tato hra je u nás také zastoupena v repertoáru Intimního divadla Dáši Bláhové, hrají: Dáša Bláhová, Anna Polívková a Míša Sajlerová.

⁹² GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Z něm. orig. přel. Xenie Klepikovová. Praha: Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5. s. 96.

obraz č. 59

I am terribly sorry
(Je mi to hrozně líto)
Štěpánka Šimlová

digitální fotografie
2002

obraz č. 60

Destruction of the father
(Destrukce otce)
Louise Bourgeois

instalace
1974

Důvody, které ji k tomu vedly, vysvětluje v autobiografické knize *Jiný druh intimity*: „*Finely* řekla, že sama sebe potřela čokoládou v upomínce na Tawanu Brawleyovou, mladou ženu, která obvinila několik policistů, že ji znásilnili a pomazali výkaly. V její současné performance se „váli“ v medu.“⁹³ Med v její performance je parodií na ženské zápasy v bahně či oslavou medvídky PÚ, jak sama říká.

Amnesty International ČR uspořádala výstavu *Stop násilí na ženách*⁹⁴, umělci se prostřednictvím fotografií a videoprodukcí snažili vyjádřit k fyzickému a psychickému týrání žen. **Štěpánka Šimlová** představila velkoformátové fotografie, z kterých na nás hledí umělohmotné panny s omluvnými nápisy ze série *I am terribly sorry (Je mi to hrozně líto)*, 2002 (obr. č. 59).

„... pokud se ženy označují za napadené subjekty, neobracejí se tím zády k ideálům autonomie, nýbrž navazují na ně tím, že vznášejí silnější nárok na úctu a bezpečí, odmítají mužské násilí, povstávají proti tradovaným normám začlenění do společnosti a vyhlášují nové kodexy chování mezi pohlavími.“⁹⁵

Tělem a jeho tělesností se také zabývá mexická fotografka **Tatina Parcelo**, inspiraci čerpá z aztéckých kodexů. Autoportrétní fotografie, které překrývá fragmenty svého těla nebo textu. Svými pracemi chce upozornit na násilí ve světě a jeho nesmyslnost.

Z jiného pohledu se k násilí staví nejznámější instalace **Louise Bourgeois** *Destruction of the father (Destrukce otce)*, 1974 (obr. č. 60). Právě traumatizující zážitek z dětství – vzpomínka na otce, který podváděl její matku s její vychovatelkou, ji stále inspiruje. Louise Bourgeois tím uskutečnila svůj dětský sen – sníst svého nenáviděného otce, který zradil rodinu. S těmito vzpomínkami bojuje celý život.

1.11 Žena a její identita

Identitou v moderním a postmoderním kontextu se zabývá Marie Fulková: „*Identita je nyní kategorií nestálou, proměnlivou, nabízející všechny potenciality, neustále vznikající na různých místech sociálního pole. Z každodenní zkušenosti života mezi všudypřítomnými obrazy víme, že jsou zde velmi silné regulační mechanismy, používající jemné techniky přesvědčování, které tak brilantně ovládá vizuální průmysl, jenž produkuje to, co nazývám „diskurzem obrazů“ a co se projevuje jako imperativ a ideál toho, jak máme být. Neustále vidíme obrazy, které vytvářejí systém adjektiv: představte si je v uvozovkách, neboť ve spojení se jménem působí absurdně: ženská žena, mužný muž, dokonalá matka, milá stařenka, atd., k nim se váží atributy, které spoluvytvářejí příběh: francouzský parfém, milý úsměv, džíny a kovbojský klobouk, dobrá cigareta, čistící prostředek,*

⁹³ Přeloženo z anglického originálu: „*Finely* said that she smeared herself in chocolate to commemorate Tawana Brawley, a young woman who alleged that some police officers raped her and smeared her with feces. In her current show, she rolls around in honey.“ Karen Finley Story/Interview [online]. [2009] [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: < <http://www.artinterviews.com/Karen.html> >.

⁹⁴ Výstava v Galerie c2c (Circle of curators and critics) – Břevnov a v Galerie ETC - ve vestibulu metra „C“ Florenc. 8. 3.–23. 3. 2006 – Praha

⁹⁵ LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. Praha : Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3. s. 73.

obraz č. 61

Ten-Ta-Toyen
Adolf Hoffmeister

kresba
1930

obraz č. 62

Projects – The skate boarder project
(Projekty)
Nikky S. Lee

digitální fotografie
1997–2001

obraz č. 63

Projects – The Yuppie project
(Projekty)
Nikky S. Lee

digitální fotografie
1997–2001

*hygienická domácnost, hezký domek, vyzrálý banán...a navíc všechno sexy!*⁹⁶

Kde jsou hranice ženské identity? Jsou definovány mužem a ženou? „*Rozlišení lidských bytostí na muže a ženy je tedy lpění na základní dichotomii, je normativní a neodpovídá skutečnosti,*“⁹⁷ tvrdí Marie Fulková.

Umělkyně **Marie Čermínová** si zvolila pseudonym, který zakrýval její identitu, umožňoval ji ztotožňovat se s různým pohlavím. To vystihuje i název kresby Adolfa Hoffmeistersa *Ten-Ta-Toyen*, 1930 (obr. č. 61). **Toyen** o sobě hovořila jen v rodě mužském, tomu přizpůsobovala i svůj vzhled (cross-dressing = oblékání se do šatů druhého pohlaví), nosila mužský oblek s kloboukem. Její chování a jednání bylo proslavené, což dokládá list z návštěvní knihy z její retrospektivní výstavy konané v prostorách Domu U Kamenného zvonu v roce 2000⁹⁸. Pocit z výstavy okomentoval návštěvník zápisem: „*Milý Toyene, to se ti povedlo.*“⁹⁹.

Její dílo bylo spojováno s mužem (Jindřichem Štýrským, s kterým později založila směr artificialismus – odnož surrealismu). Právě s jejím celoživotním přítelem Jindřichem Štýrským bývá spojován i její úspěch.

„*Jestli se od žen očekává nošení maškarády (garderoby, šperků nebo líčidel), která by potvrdila jejich ženskost a kulturně-společenský status sexuálních objektů, a mužům se připisuje racionální střídmost přirozenosti, žena přestrojená za muže je ironickým dokladem toho, že také mužskost je maskou, kterou si lze navlékat a svlékat.*“¹⁰⁰ Francouzská umělkyně **Claude Cahun** ve své práci dokázala, že může obléci jakoukoliv podobu a tím se pohybovat na hraně mezi mužskou a ženskou podobou, identitou a sexualitou.

„*Identitu je třeba probouzet, nikoli implantovat! Jak? Velmi jednoduše. Otázkami, vytvořením prostoru, v němž nikdo nebude mít pocit, že jeho bytostná otázka je nepatřičná, nechtěná, nestražitelná, podezřelá, hloupá.*“¹⁰¹ Právě média se nám snaží pomocí reklam, filmů a tiskovin implementovat naši identitu. Snaží se nás vtisknout do předem připravených forem – krásných blondýnek a úspěšných mužů, tyto formy si však musíme postupně zasloužit nákupy. V časopisech jsou nám představovány země, kam bychom měli jezdit na luxusní dovolené; sexuální praktiky, které bychom měli vykonávat, co při nich máme mít na sobě a doporučovány sporty, které se pro nás hodí. To vše pod sloganem *Buď svůj/svá!*

Nikki S. Lee je uznávaná filmařka, ve své sérii fotografií *Projects (Projekty)*, 1997–2001, (obr. č. 62–63) pózuje s různými sociálními skupinami (seniory, transvestity, lesbičkami...), snaží se do jejich skupiny zapadnout pomocí výrazu a chování. Film *A. K. A. Nikki S. Lee (Pseudo-*

⁹⁶ FULKOVÁ, Marie. Když se řekne...: Identita v moderním a postmoderním kontextu. *Výtvarná výchova*. 2006, roč. 46, č. 2, s. 8-10.

⁹⁷ FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část I. *Výtvarná výchova*. 2003, roč. 43, č. 4, s. 7.

⁹⁸ Výstava Toyen v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 12. 5.–29. 8. 2000

⁹⁹ viz příloha č. 12, návštěvní kniha

¹⁰⁰ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0. s. 193.

¹⁰¹ HOGENOVÁ, Anna. *K fenoménu pohybu a myšlení*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-72-4. s. 75.

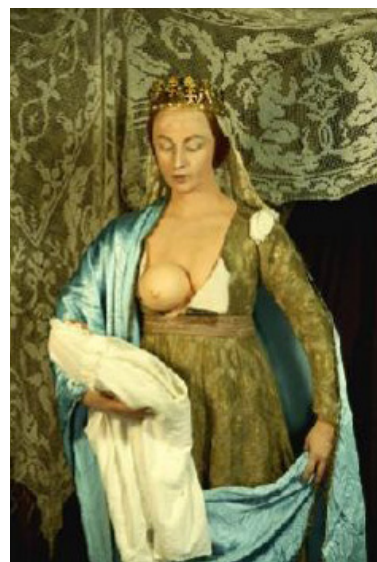
obraz č. 64 – výřez

Autoportréty
Dita Pepe
digitální fotografie
1999

obraz č. 65 – výřez

Untitled Film Stills
(Bezejmenné filmové záběry)
Cindy Sherman
digitální fotografie
1977–1980

obraz č. 66

History portraits series
(Série historických portrétů)
Cindy Sherman
1989–1990

obraz č. 67 – výřez

Las Dos Fridas
(Dvě Fridy)
Frida Kahlo
olej na plátně
1939

obraz č. 68

Autorretrato con pelo cortado
(Autoportrét s ostříhanými vlasy)
Frida Kahlo
olej na plátně
1940

obraz č. 69 – výběr z cyklu

Ženy
(Frida Kahlo)
Věra Stuchelová
digitální fotografie –
sítotisk na plátně
2005–2006

nym *Nikki S. Lee*), 2006 je dokument tvořený dvěma částmi, které se střídají, v jedné části je autorka rezervovaná profesorka, v druhé části je extrovertní sociální aktivistka. Pomocí filmů a fotografií mění svoji identitu.

Velmi podobný přístup k znázornění identity a vymezení vlastního já najdeme i u české umělkyně **Dity Pepe** (vlastním jménem Hornsteinerová). Její identifikace probíhá pomocí líčidel, paruk a oblečení. Zkoumá stereotypy českých žen – *Autoportréty, 1999* (obr. č. 64) právě tyto masky se snaží ve své tvorbě zpochybnit, Dita Pepe však zůstává stále sama sebou, ale zároveň kopíí té druhé.

„*Cindy Sherman však vnesla již v osmdesátých letech minulého století nejen do „umění žen“ a nejen do fotografické tvorby ještě jeden moment: je jím otázka strnutí a s ním spojené proměny individuálních charakteristik a do jisté míry i identity jedince.*“¹⁰² Ve svých fotografiích se **Cindy Sherman** jakoby ujišťuje o své existenci. Pomocí líčení, paruk, oblečení a pečlivě voleného pozadí utváří dokonalou iluzi o skutečnosti a své osobě. Její tvorba prochází zvláštním průběhem od fotografií, v kterých se bravurně stylizuje do hereček podřadných filmů: *Untitled Film Stills (Bezejmenné filmové záběry), 1977–1980* (obr. č. 65) přes cyklus fotografií inspirovaný hororovými filmy z let 1986–1988, v nichž aranžuje smrt a navozuje motiv rozkladu, až po fotografie inspirované historickými obrazy: *History portraits series (Série historických portrétů), 1989–1990* (obr. č. 66). V devadesátých letech tvoří sérii sexuálních fotografií¹⁰³. Cindy Sherman je nepřekonatelnou mistryní v různorodém zpracovávání autoportrétu (k fotografování používala i zrcadla) a byla a stále je velikou inspirací pro mnoho umělkyně, které se zabývaly/jí svojí identitou.

Podobně jako Cindy Sherman je **Frida Kahlo** objektem svých obrazů. Námětem jsou tragické okamžiky jejího života (dopravní nehoda, operace, potraty, nešťastná láska). Po rozchodu s životním partnerem mexickým malířem Diegem Riverou namalovala dvojitý autoportrét *Las Dos Fridas (Dvě Fridy), 1939* (obr. č. 67), je na něm znát hledání nové identity, rozdvojenost. Proměnu identity sledujeme na obraze *Autorretrato con pelo cortado (Autoportrét s ostříhanými vlasy), 1940* (obr. č. 68). Frida zde zdůrazňuje své mužské rysy: knírek, srůstající obočí, pánský oblek, to vše podtrhují ostříhané vlasy i nápis na obraze mluvící o osvobození od nich. Zajímavé je, že si ponechává dlouhé visací náušnice jako specifický ženský prvek.

Širší veřejnost u nás se o této ženě – umělkyni dozvěděla až nedávno díky filmovému zpracování¹⁰⁴ jejího osudu.

Pocit empatie a s ní spojené prožívání příběhů ostatních lidí je společností přiřazováno k ženě. Série fotografických snímků *Ženy, 2005–2006* (obr. č. 69) **Věry Stuchelové** se tohoto tématu velmi silně dotýká. V jejích dílech je však patrná snaha o prolnutí dvou identit (autorky a ženy z obrazu). Ukazují, kde se ženy spojují a v čem se odlišují, jako celek vzniká další hodnota. Stejně jako Cin-

¹⁰² ŠAMŠULA, Pavel; ŠMÍD, Jan. *Fotografie a dnešní výtvarná výchova: část šestá – fotografie a výtvarné umění IV – Fotografie a lidská identita (2)*. Výtvarná výchova, 2006, roč. 46, č. 2. ISSN 1210-3691. s. 6.

¹⁰³ viz str. 48, této bakalářské práce

¹⁰⁴ životopisný film *Frida Kahlo*, režie Julie Taymor, USA, 2002

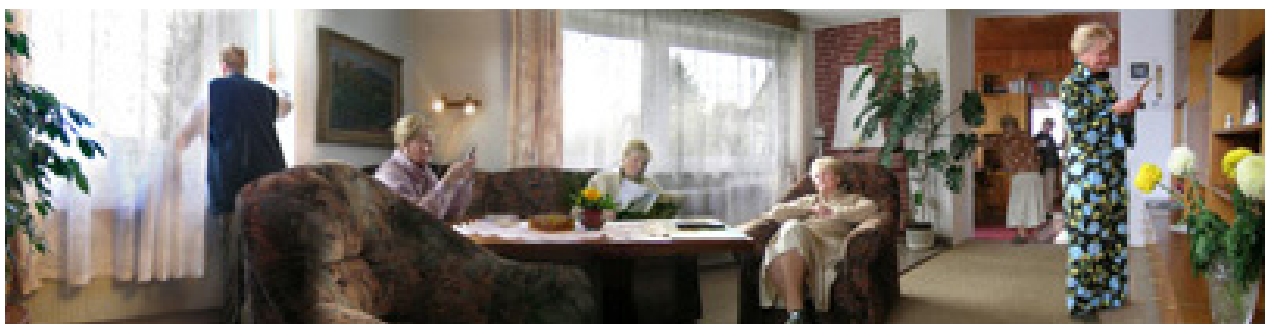
obraz č. 70

Portréty žen: sestra Jindra

Silvie Francová

digitální fotografie

2003–2004

obraz č. 71

Portréty žen: babička

Silvie Francová

digitální fotografie

2003–2004

obraz č. 72

Pojmenuj mě nově

Lenka Klodová

digitální fotografie

2008

dy Sherman si Věra Stuchelová zvolila historické obrazy: „*Vybírám dokumentární fotografie žen a portréty žen z historických obrazů, které v okamžiku zobrazení, prožívají nějakou důležitou, dramatickou situaci v životě, nebo se jen prostě přímo dívají na diváka s nýmým připomenutím vlastní existence. Fyzicky vstupují do fotografie a proměňují se skrze obraz, smísím se s podobou druhé ženy v symbiózu dvou těl a tváří, vznikne nová bytost, která v sobě nese podobu obou. Projekt je o vcítění se do osudu druhé ženy. Vstup do jejího prostoru je aktem soucítění, snahou o jistou formu mentálního dotyku a spojení. Tento postup, který v sobě nese prvky soukromé performance, i když výsledkem je fotografický záznam, mi oproti počítačové proměně přijde hravější i živočišnější ve své nedokonalosti a zároveň je v něm cosi magického a rituálního.*“¹⁰⁵

Silvie Francová vystavila své fotografie *Portréty žen, 2003–2004* (obr. č. 70–71) v Domu umění v Opavě¹⁰⁶. Cyklus statických velkoformátových fotografií její rodiny a lidí z nejbližšího okolí. Panoramaticky působící fotografie v sobě zahrnují vždy rituály a mapují povinnosti jedné ze sedmi žen v rámci jednoho prostředí – pomocí počítače se na jedné fotografii střetávají různé pohledy na jednu ženu, jen v různém čase. Dá se rok života ženy shrnout do jedné fotografie? Z fotografií vyzařuje životní tempo akterek, Silvie Francová zde konfrontuje život mladé ženy - její sestry a starší generace - její babičky. Fotografie se stávají dokumentem doby, ukázkou života generace. Nejzajímavější mi přijde náhodná proměna, která proběhla otěhotněním mladé aktérky, okamžitě se tím posunuly společenské role. Proměnily se ženy v určité fázi na fotografii?

„*Jestliže něco určuje naši vnitřní identitu, je to patrně mozek. Pro okolí a zbytek světa je to však nepochybně naše vnější schránka, tvář a celkové tělesné proporce. Máme celý život na to, abychom se s tím smířili.*“¹⁰⁷ I toto je možná interperetace hledání identity, přesto stále tělu přikládáme obrovskou vypovídací hodnotu. Novou dimenzi identity představila **Lenka Klodová** v cyklu *Pojmenuj mě nově, 2008* (obr. č. 72)¹⁰⁸, ve kterém hrají hlavní roli ženská torza. Ženě na fotografiích chybí hlava a ruce. Části těla, kterým společnost přikládá velikou důležitost, podle kterých se rychle orientuje. Kontrast této skutečnosti je ještě umocněn situacemi (věšení prádla, čtení knihy, řízení vozu atd.), v kterých se žena na fotografiích nachází. Identita je zde reprezentována tělesností, která si žádá nové pojmenování. Přesto jsem to pořád já, jako by říkala umělkyně, na fotografiích není pouhý kus oživlého masa. Obličej se tedy divák snaží najít jinde (mnohdy oči představují bradavky prsou a pupík ústa), na diváka maximálně působí tělesný výraz.

„*Tělo už neznamená nic zavrženíhodného ani pouhý stroj, nýbrž je znakem naší nejhlubší identity, za kterou se nemusí stydět a kterou lze nepokrytě ukazovat na plážích nebo na různých představeních v její přirozené pravdivosti.*“¹⁰⁹ Svoji identitu tedy vystavujeme na odiv, chceme, aby každý věděl, jací opravdu jsme, jak jsme citliví, originální, cíleně svoji identitu vylepšujeme. Identita se stává obrazem, který chceme, aby vidělo okolí. Vytváříme si internetový obraz o naší

¹⁰⁵ PESCH, Miroslav. Věra Stuchelová : Soukromý prostor. *Font : první grafický časopis* [online]. 2008 [cit. 2009-02-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.font.cz/fotografie/vera-stuchelova-soukromy-prostor.html>>.

¹⁰⁶ Výstava Portréty žen, Dům umění, Pekařská 12, Opava, 9. 1.–11. 2. 2007

¹⁰⁷ TOMANOVÁ, Lucie. Toulky českou budoucností: Vztahy 2020 – tělo. *Reflex*. 2008, č. 2, s. 1–9.

¹⁰⁸ Výstava Pojmenuj mě nově. Lenka Klodová, Galerie Hunt Kastner artworks, Praha 23. 9.–9. 11. 08

¹⁰⁹ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. Helena Beguinová. [s.l.] : Prostor, 2003. Střed. ISBN 80-7260-085-0. Narcis aneb strategie prázdnoty, s. 69–106.

osobě, také o našich kamarádech, kteří jsou součástí naší image, pomocí moderních médií a komunikativních serverů, nejčastěji Líbím se ti?, Lidé, My Space a Facebook. Neustále si chceme dokazovat, že jsme pro okolí důležití, máme mnoho přátel, účastníme se mnoha perfektních akcí a fotografie prezentujeme na těchto serverech. Dáváme k dispozici své soukromí. Stylizujeme se volbou prezentovaných fotografií. Právě na profilové fotografie žen – uživatelky serveru jsem se soustředila ve své výtvarné práci.

V bakalářské práci používám jména zahraničních umělkyň nepřechýlená a dodržuji pojetí Doc. PhDr. Marie Fulkové, Ph.D.: „*Pojmy ve tvaru generického maskulina, jako např. student, žák, učitel, atd., rozumíme pedagogické kategorie nebo označení profesní skupiny. V konkrétních případech studiích, v popisech edukačních situací nebo v citacích z primárních dokumentů používáme příslušný rod zúčastněných nebo citovaných osob.*“¹¹⁰

---

¹¹⁰ FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Praha: H a H, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7. s. 9.

2. DIDAKTICKÁ ČÁST

2.1 Výtvarný projekt Žena

Ve výtvarném projektu *Žena* prakticky doplňuji teoretickou stať *Žena jako téma výtvarného umění a proměny jeho výtvarného vyjádření*. Jednotlivé úkoly jsem zvolila podle námětů, které jsem vypožadovala u umělkyně zobrazujících ženy (úkoly tedy tematicky odpovídají názvům kapitol, témata na sebe navazují). Projekt je rozdělen do několika úkolů s tématy: Mateřské pouto, Výraz ženy, Vnímání ženy, Ženy v souvislostech.

Jako cílovou skupinu jsem si vybrala žáky čtvrtého ročníku gymnázia, kteří si zvolili seminář výtvarná výchova. Předpokládám, že jsou již názorově vyspělí a dokáží zaujmout stanovisko k sociálnímu postavení ženy a jejímu mediálnímu obrazu ve společnosti. Jsou schopni citlivě reagovat na vnější podněty a kreativně daná témata zpracovat.

Pro žáky jsem připravila tři otázky, které jim umožní zamyšlení nad problematikou prvních třech témat. Písemná odpověď je povede k uspořádání myšlenek a uvědomění si hlavních znaků svých postojů k matce a ostatním ženám v jejich bezprostřední blízkosti. Jejich odpovědi využiji k otevření společné diskuse, porovnání osobních zkušeností a zvýšení motivace pro jejich vlastní výtvarnou tvorbu.

Pro mé zadání bylo důležité mít představu o pozorovacím talentu žáků, o schopnosti vyjádřit nejprve slovy to, co cítí. Zajímaly mě jejich postřehy k osobám, které denně vidí a někdy už nevnímají, proto jsem si to předem vyzkoušela. Otázky jsem zadala žákům čtvrtého ročníku gymnázia v Praze Nad Alejí. Z odpovědí jsem na ukázkou vybrala ty nejčastější a nejzajímavější, uvádím je u dílčího tématu a ponechávám je v nezměněné podobě zápisu. Jejich postřehy mě pomohly lépe formulovat zadání úkolu a ujasnit představu o názorech a vjemech současných náctiletých.

Žáci budou po celou dobu projektu pracovat samostatně nebo ve skupinách, tak jak bude vyžadovat téma. Výsledky a postřehy své práce budou prezentovat vždy po zpracování jednotlivého tématu. Při první hodině každý žák písemně odpoví na několik otázek, každá otázka se vztahuje k jednomu dílčímu tématu, které se pak bude samostatně výtvarně zpracovávat. Volila jsem písemnou formu, kterou využijeme při závěrečné konfrontaci, a otevřené otázky, které dávají žákovi velký prostor pro osobité vyjádření. Při formulaci otázek jsem dbala na to, abych nepodsouvala žákům svůj osobní názor nebo běžně používané genderové stereotypy ve společnosti. Ke všem úkolům v průběhu i po skončení žáci zajišťují fotodokumentaci.

Přidanou hodnotou projektu je rozvoj žákova vnímání, schopnost reakce na sociální problémy spojené s postavením a vnímáním ženy ve společnosti a uvědomění si společenské diferenciací pohlaví. Žáci se učí vyjádřit svůj názor, obhájit ho, konfrontovat ho s jinými názory spolužáků a přijímat i výhrady ke své práci, zároveň objektivně zhodnotit práci druhých. Žáci mohou být překvapeni jiným pohledem na osobu jim blízkou. Rozvoj kreativity, originality, zručnosti a empatie jak individuálně, tak ve skupinové práci.

Při realizaci celého projektu musí učitel dbát na citlivé hodnocení názorů a výtvorů žáků, kteří mají silný emocionální vztah k zobrazovaným osobám.

Prostřednictvím zadaných úkolů přiblížím žákům ženy – umělkyně a jejich tvorbu, tím znovu propojím svoji teoretickou část bakalářské práce (výtvarnou kulturu) s didaktickou částí.

2.2 Mateřské pouto

Jedním z dílčích úkolů je téma mateřství. Žáci nejprve písemně odpoví na otázku: *Když se řekne „mateřství“, představím si ...*

Nejčastěji se objevuje v odpovědích¹¹¹:

- Vztah k dětem, starost o děti, mateřské povinnosti
- Pocit štěstí, pocit strachu
- Čas, budoucnost; pochopení, že povinnost nemusí být vnímána jako povinnost

Je zajímavé, že jen pár žáků spojilo pojem „mateřství“ s mužem:

- Být otcem či matkou, povinnosti, starosti, péče
- Matka s otcem a nový život (pro všechny)
- Maminka, jak veze kočárek; tatínek chová druhé dítě, mají pejska a chrástítko

Také velmi málo dotazovaných ve své odpovědi využilo vizuální podobu mateřství a s ním spojené praktické problémy:

- Mladou maminku s bříškem nebo kočárkem, jak nastupuje do tramvaje
- Ustaranou strhanou maminku, těhotenské břicho a porod, křičící zpupné dítě
- Velké břicho, oteklé nohy, starosti, otravný manžel, strach – radost
- Miminko, těhotnou maminku, spánek, nicnedělání, velká prsa
- Mléko, dítě, pleny, mateřská, starosti, výchova
- Malé dítě, starání matky o novorozeně – výchova, málo spánku, oslabení organismu
- Žena v domácnosti, která se stará o dítě, vaří, pere, uklízí a nechodí do práce

Na základě těchto představ žáci vytvoří objekt znázorňující mateřské pouto, které si na závěr vyfotografují (3 fotografie). Žáci pracují samostatně vzhledem k tématu, které je značně subjektivní.

---

¹¹¹ Autentické odpovědi dotazovaných žáků Gymnázia v Praze Nad Alejí, Nad Alejí 1952, Praha 6 – na otázky mi písemně odpovědělo padesát žáků 4. ročníku

Pro zpracování objektu využijí libovolnou techniku a použijí různorodé materiály (papír, kartón, plast, kůži, nitě, provázky, plátno, krajky, stužky, dřevo atd.).

Výtvarný problém spočívá ve volbě vhodného materiálu pro realizaci představ a pocitů spojených s pojmem mateřství. Žáci si musí při volbě materiálu uvědomit, zda jeho struktura, pružnost a pevnost jim umožní realizovat bezezbytku jejich představy. V tom spatřuji největší úskalí úkolu, neboť i dobré nápady při nevhodně zvoleném materiálu nevyzní. Přesto pod vlivem materiálu může žák vytvořit něco nového, neobvyklého a neotřelého.

Motivací bude diskuse k tématu, přečtení ukázek z básnické sbírky Maminka Jaroslava Seiferta (nositele Nobelovy ceny).

Přidanou hodnotu spatřuji v ujasnění vztahů mezi dítětem a matkou, uspořádání hierarchie hodnot, estetickém vystižení podstaty, vyfotografování objektu z různých úhlů pohledu – zvolení polohy a místa fotografování.

Vazba na výtvarnou kulturu v souvislosti s objektovou tvorbou — Marcel Duchamp a s ním spojené „ready made“, André Breton, Man Ray, Meret Oppenheim, Arman, César a z české tvorby seznámení s J. Daňkem, F. Skálou, J. Černickým, M. Korečkovou. Zároveň žákům představím díla umělkyně, které se tématem mateřství zabývají: L. Klodová, V. Bromová atd.

2.3 Výraz ženy

V druhém úkolu žáci opět písemně odpoví na otázku: *Jaké výrazy se skrývají ve tváři Vaší maminky, babičky, sestry, tety, přítelkyně?*

Nejčastěji se opakující odpovědi bez rozlišení osoby¹¹²:

- Únava, rezignace, vůle, síla, odhodlanost x bezstarostnost, veselí, radost
- Jsou to výrazy lásky, radosti, ale i vzteku, starosti... kdykoli na nich lze hned poznat, jakou mají náladu.
- Starostlivost, radost, zlost, pýcha, smutek, zaneprázdněnost, vyčerpanost

Dva žáci použili pro vyjádření výrazů maminky, babičky, sestry, tety a přítelkyně ustálených počítačových „smailiků“ ☺ ☹.

Maminčin výraz:

- Často ustaraná, unavená, sem tam se objeví i výraz radosti
- Beznaděj, únava, zlost
- Hodná, nešťastná, kamarádká, pracovitá, unavená
- Přátelská, mírumilovná, někdy naštvaná a smutná

¹¹² Autentické odpovědi dotazovaných žáků Gymnázia v Praze Nad Alejí, Nad Alejí 1952, Praha 6

- Obvykle radost, že mě vidí, a neustálý strach o mou budoucnost
- Maminčina tvář je jako počasí, neustále se mění. Můžu poznat, kdy má zlost – její ústa jsou stažena a na čele má hlubokou vrásku; vím, kdy má radost. To jsou pouze dva „velké“ výrazy. Ale v maminčině tváři je jich samozřejmě nespočet (někde jsem četla, že až 10 000 – nebudu je tu všechny vypisovat, ale například: údiv, smutek, přemýšlení, soustředění nebo povzbudivý úsměv rozpoznám vždy.)

Babiččin výraz:

- Utrápeně, vyčerpaně, radostně, když je rodina pospolu
- Starostlivost
- Už to mám za pár
- Zájem o vše, potřeba radit
- Uměle zubovost

Sestrin výraz:

- Falešný úsměv
- Se sestrou se špičkujeme, mívá obvykle kulišácký výraz jako já ☺
- Sestry výrazy nejsou nikdy příjemné. Pohledy jsou nadřazené a opovrhující

Tetin výraz:

- Hysterická
- Úsměv ze slušnosti
- Praštěná, hodná, kamarádká, líná

Výraz přítelkyně:

- Nechápvavý
- Ve tváři mojí přítelkyně se často objevuje potutelný úsměv ☺, výraz provokace, zlehčování, ale i sem tam zamilovaný výraz ☺
- Úžas
- Ustaraný, předčasně vyspělý

Z odpovědí vyplývá, že žáci zaměňují vlastnosti s výrazem. V diskusi je potřeba ujasnit a upřesnit pojmy před vlastní výtvarnou prací.

Poté si vyberou dva pro ně nejzajímavější výrazy, které se stanou východiskem pro výtvarné zpracování masky (maskou může být i výrazně nalíčený obličej – tento způsob zpracování vyžaduje podrobnou fotodokumentaci, tj. zachycení jednotlivých kroků líčení – proměny).

Při zpracování masky využijí libovolnou techniku, k dispozici jim bude následující materiál: barvy (na obličej), líčidla, barevné a novinové papíry, krepový papír, kartón, fólie, nálepky, škrob, stužky, provázky, korálky, textil, kanava, obvazový materiál – mul.

Výtvarný problém se zde objevuje při zpracování vyjádření pocitů (s nimi spjaté barevnosti) a výrazů lidského obličeje. Nedostatek zkušeností s vytvářením masky a zvolení neodpovídajícího materiálu může žákovi ztížit práci. Výsledná maska nemusí odpovídat jeho počáteční představě.

Motivačním prvem na začátku výtvarného semináře se může stát pantomima, kdy žáci budou navzájem hádat a předvádět různé výrazy. Návštěva Pelléovy vily – Galerie Anderle¹¹³ sbírky afrických masek bude jistě pro žáky silným zážitkem. Ukázka představení *comedia dell'arte*, případně exkurze do divadelní maskérny, zhlédnutí masopustu či zážitky z karnevalu i výrazový tanec by mohly být také dobrou přípravou i motivací pro kvalitní splnění úkolu.

Vazba na výtvarnou kulturu: masky přírodních národů, jevištní výtvarnictví, umělecké směry a tendence: dekadence, expresionismus, existencialismus, atd.

Přidanou hodnotu nacházím v pochopení mezigeneračních vztahů a s tím spojených stereotypů a předsudků.

2.4 Vnímání ženy

V třetím úkolu si žáci ujasní odpověď na otázku: *Jak si myslíte, že se vidí Vaše maminka, babička, sestra, teta, přítelkyně?*

Jak se vidí maminka:

- Jako úspěšná, která vypadá o 10 let mladší než je a hodlá si ještě život pořádně užít
- Přibližně stejně jako v zrcadle
- Jako důležitý stavební kámen rodiny
- Stará, ochotná, pracovitá
- Jako vzor pro dané „povolání“ (matky)
- Maminka se vidí jako silná žena, která má kolem sebe samé blbce, a tak jí nezbyvá nic jiného, než jednat i za ně, všichni jí přijdou trapně usedlí, a tak jim organizuje život. V podstatě má pravdu, ale nedochází jí, že ostatní lidé nemají tak velkou potřebu seberealizace jako ona.

---

¹¹³ Pelléova vila – Galerie Anderle, Pelléova ulice 10, Praha 6

Jak se vidí babička:

- Babička se vidí seschle
- Babička se vidí jako paní, které už moc nezbyvá, má tendenci se házet do starého železa
- Vidí se pod kytíčkami
- Babička č. 1: se vidí jako ta, co je moudrá a všechno ví, ale neuvědomuje si svou začínající senilitu. Babička č. 2: taky si myslí, že všechno ví, ale žije před 50 lety

Jak se vidí sestra:

- Sestra se vidí tlustá
- Sestra se vidí krásná, ale moc není
- Sestra se vidí jako zodpovědná máma
- Legrační, nyní spokojená

Jak se vidí teta:

- Teta se vidí v hrobě
- Teta se vidí jako moderní žena, schopná uspořádat kvalitní společenskou akci
- Teta je přesvědčená, že je černá ovce rodiny, nejvíc cool a jako jediná není nudná a usedlá. Ve skutečnosti je spíš dost trapná, když se chlubí mé babičce, kolik toho je schopna vypít a kdo s ní flirtoval.

Jak se vidí přítelkyně:

- Jako dospělá dívka, která měla štěstí na kluka ☺
- Přítelkyně je velice ctižádnostivá žena, nicméně pořád si myslí, jak je špatná, ošklivá... Přitom to není pravda, je to nejúžasnější človíček na světě!!!

Po diskusi na základě odpovědí, bude jejich úkol spočívat v zachycení jedné zvolené osoby (maminky, babičky, sestry, tety nebo přítelkyně) v žáky vybraných situacích. Z fotografií si fotografovaná osoba vybere snímek, který se jí nejvíce líbí, s kterým se bude dále pracovat. Žák použije počítačový program na úpravu fotografií (Adobe – Photoshop) a dle pokynů fotografované osoby jej bude upravovat (obličej, barvu očí, postavu, vlasy, oblečení, prostředí...), až bude dotyčná osoba spokojená. Z originálu vyjde i sám autor, který také upraví fotografii (fotografovanou osobu, prostředí atd.) podle svých představ. Při závěrečném hodnocení dojde ke konfrontaci tří snímků (originálu a dvou pozměněných).

Tento úkol bude částečně realizován v domácím prostředí.

Použitá technika a materiál: digitální fotoaparát, počítač s programem Adobe – Photoshop, připojení na internet, tiskárna, fotografický papír formátu A5 (možnost tisku na stolní tiskárně)

Výtvarný problém by mohl nastat ve chvíli, kdy se ženy vybrané žákem nerady fotografují, žáci dostatečně neumí vybírat vhodné situace na fotografování, s kterými lze dále tvůrčím způsobem zacházet.

Přidanou hodnotu spatřuji v pojmenování osobních tužeb a skrytých přání, o kterých žáci třeba nevědí nebo je překvapí. Konfrontace jejich představ krásy s představou fotografované ženy. Uvědomění si výsledné podoby, která se fotografované ženě na konci počítačové úpravy už třeba vůbec nepodobá a více se podobá současnému kultu krásy a módním trendům. Vizuální změna osoby souvisí i se změnou její identity.

Motivací je jistě nový pohled na blízkou osobu, možnost ji lépe pochopit, přiblížit se jejímu myšlení. Využití moderní technologie k výtvarnému zpracování. Pořad „Nahá jsi krásná“¹¹⁴ je také možné využít jako ukázkou různého vnímání lidského těla.

Vazba na výtvarnou kulturu: seznámení žáků s tvorbou umělkyň Cindy Sherman, Nikky S. Lee, Dity Pepe, Věry Stuchelové i umělce Yasumasa Morimura.

2.5 Ženy v souvislostech

Práce ve skupinách po čtyřech žácích. Žáci pracují se všemi doposud vytvořenými i pomocnými (náčrt) výtvary v rámci projektu Žena. Zvolí si základní podobu prezentace (může to být obrys ženské postavy, látkové nebo papírové pruhy, velký arch papíru, tabule, stůl, žebřík atd.) a prostory ve škole, do kterých umístí svoji kolektivní práci.

Materiál a technika závisí na objektech vytvořených žáky v předchozích úkolech.

Vazba na výtvarnou kulturu: ukázky instalací z kolektivních výstav.

Výtvarných problémů bude poměrně hodně. Důležité bude dohodnout se v rámci skupiny na kompozici, barevnosti a logických souvislostech. Je třeba si uvědomit vztahy mezi jednotlivými objekty a tvůrci. Dále zvolení materiálu tak, aby již hotová výtvarná díla nezapadla a uchovala si svůj význam. Sloučení různorodých objektů, odlišných představ a vnímání jednotlivých členů skupiny a výběr vhodného prostoru k prezentaci, aby byl projekt úspěšný.

Motivací je týmová práce (prosazení se ve skupině, vhodné umístění své dosavadní práce), závěrečná společná prezentace.

Přidanou hodnotou je kolektivní práce, odlišné chápání stejného tématu jednotlivými členy skupiny, rozmanitá práce se zajímavými materiály, uvědomění si specifik společného výtvarného díla (instalace, plakát, závěsný objekt atd.), propojení s médii.

¹¹⁴ Pořad uvedla televize Prima. Nahá jsi krásná [online]. [2009] [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <http://www.iprima.cz/index.php/plain_site/content/view/full/72225>.

3. PRAKTICKÁ VÝTVARNÁ ČÁST

3.1 Lepší...

Má výtvarná díla jsou vždy doplněna o lehce pozměněné slogany. Reaguji tím na reklamní texty, které nás obklopují. Částečně se držím pravidel utváření komerčně úspěšného sloganu: krátký, stručný a vše říkající. Mé slogany však porušují základní pravidlo: tj. jednoznačnost. Skrývají více významů. Právě to mě zajímá – divák, který musí opustit bezpečí svých stereotypů. Zneklidněn se na fotografie nutně dívá z jiného úhlu. Právě proto i slogan začíná vždy slovem *lepší...* skrývá v sobě nespokojenost se současnou podobou věcí, představuje něco chtěného a možná i nedosažitelného. Zároveň nutí ke srovnávání a zamyšlení, proč je něco lepšího než něco jiného a zda je to opravdu lepší a proč to není nejlepší. Ve slově lepší zaznívá i velká dávka ironie. Pomocí svých prací se snažím divákovi poodkrýt jeho postoje a hodnoty. Slovo „lepší“ neslibuje zlepšení pouze jedné konkrétní věci, ale nese s sebou směs dalších pozitiv, která se mají promítnout dál.

3.2 Lepší žena...

Cyklus fotografií s názvem *Lepší žena...* mapuje můj rituál líčení. Líčení, které slibuje „zlepšení“ tváře, díky němu máme vypadat zdravěji a přirozeněji. Je to reálný záznam mého každodenního líčení před odchodem z domova. Právě snaha o opravdovost je jedním z mnoha výrazných momentů v ženské výtvarné tvorbě, z tohoto důvodu nejsou moje fotografie upravované. Díky odrazu v zrcadle ukazují moji další podobu – stávají se ze mě dvě bytosti (odraz a já). Můj obličej dostává zcela jiný výraz díky pomůckám při líčení (řasence, rtěnce atd.), nevědomě se stáčí do různých úšklebků a prozrazuje soustředěnost zaměřenou na „vylepšování“. Slogany umístěné u fotografie se významově pohybují na hraně, každý si je musí interpretovat podle sebe. Neexistuje správná, ani špatná interpretace.

3.3 Lepší profil...

Mezi mladými lidmi se stal fenoménem Facebook. Slovem facebooky se označují prospekty, které dostávají na amerických univerzitách noví studenti. Server se stejným názvem – Facebook vznikl 1. února 2004 v Cambridge. Založil ho Mark Zuckerberg, systém měl zlepšit komunikaci mezi studenty Harvardské univerzity. Od doby vzniku se systém rychle rozšířil a dnes se k němu mohou připojit zaregistrovaní uživatelé starší třinácti let. Facebook patří mezi nejnavštěvovanější sociální servery.

Facebook slouží k tvorbě sociálních sítí, umožňuje mezinárodní komunikaci a obnovení dvojího kontaktu (s lidmi, které jsme dlouho neviděli, a s těmi, na které jsme kontakt ztratili). Mezi přáteli je možné sdílení fotografií (na serveru je uloženo přes 1,7 miliardy fotografií a neustále přibývá), videí, chatování, hraní společných her a využívání různorodých aplikací (posílání dáreků, šťouchnutí, obejmutí atd.). Vztahovat se k nějakému celku, být členem skupiny a seznámit se s novými lidmi umožňuje aplikace „Staň se fanouškem!“.

Server Facebook umožňuje objevit i skrytá přátelství mezi známými, nechtěně to může způsobit mnohdy i nepříjemnosti. Každý si může nastavit zabezpečení (přístup k profilu s fotografiemi a jinými informacemi): dostupnost komukoli, přátelům přátel nebo pouze přátelům.

Vyhledává se pomocí jména, příjmení a profilové fotografie (ta umožňuje rychlou identifikaci v množství stejných jmen). Profilová fotografie se stává naší vizitkou, kterou se snažíme upoutat a podtrhnout naši osobnost.

Nejdříve jsem začala zjišťovat důvody, proč se mladí lidé na server Facebook přihlásili. Připravila jsem tři otázky, které mi pomohly lépe porozumět důvodům zřízení Facebooku, volbě zveřejňovaných fotografií a zájmu o fotografie ostatních. U každé otázky uvádím nejčastější a nejzajímavější odpovědi žáků střední školy¹¹⁵.

Zařídil/a jsem si Facebook, protože...

- O této stránce mluvilo velké množství mých přátel a velice mi doporučovali založit si zde profil také.
- Chci mít fotky, na kterých jsem, ale sama je nemám.
- Chtěla jsem se kouknout na fotografie, co tam dávali moji přátelé a chtěla jsem zjistit, co to ten facebook vlastně je.
- Zajímám se o budoucnost svých známých
- Můžu sdílet fotografie, které bychom si jinak složitě předávali, zrychluje a zjednodušuje komunikaci s více lidmi najednou.

Jaké fotografie tam dáváte a podle čeho je vybíráte...

- Svého králíka; sebe s kamarádkami, podle toho, jestli mi/nám to tam sluší
- Dávám sem fotografie všeho druhu, kromě těch, za které se stydím
- Fotografie s lidmi, na kterých mi záleží, či svoje fotografie, které považuji za neotřelé, nápadité, originální. Samozřejmě podléhají autocenzuře, čili vybírám jen ty, ty které mě nekompromitují.
- Zatím žádné, nemám rád své fotky
- Úplně všechny, je mi jedno, jak tam vypadám
- Fotografie, které mě ukazují v pravém světle (nehraju si na něco jiného)
- Dávám si sem i fotky mé přítelkyně a fotky, kterými se můžu chlubit (například to, že dělám kicbox, že mám hezkou svalnatou postavu). Zkrátka podívejte se na můj profil a pochopíte vše.

¹¹⁵ Autentické odpovědi dotazovaných žáků SPŠS, Betlémská 4, Praha 1 – ekonomické zaměření, na otázky mi písemně odpovědělo padesát žáků 4. ročníku.

- Nedávám, nepotřebuji se vystavovat, s kým mluvím, tak ten mě zná.
- Je mi jedno jaké si tam dávám, ale většinou si je upravím přes nějaký grafický prográmeček. Nedávám tam fotky, na kterých mám zavřené nebo přivřené oči.

Prohlížíte si fotografie ostatních?

- Prohlížím si fotky ostatních, když si chci zlepšit náladu. Pokaždé zjistím, že jsem mohl dopadnout hůře...
- Fotografie ostatních si prohlížím, jen pokud je to hezká holka, nebo kluk, kterej by potřeboval „přes hubu“ a podle fotografií zjistím, jestli má sílu, nebo kamarády, kteří by mu pomohli.
- Jistě, někteří tam mají hodně hustý fotky. A holky nějaký akty.
- Ano, prohlížím si je, zajímá mě, čím se ostatní prezentují a někdy se i divím, jaké fotky tam dávají.

Pro svoji práci jsem si z internetu – Facebooku stáhla profilové fotografie žen (kamarádek nebo kamarádek mých kamarádů). Profilovou fotografií se dotyčná prezentuje, je podle ní vyhledávána a je na očích všem uživatelům. Zajímalo mě, jaké fotografie si ženy volí, zda mají nějaké společné znaky. Jak ženy chtějí, aby je ostatní viděli. Tyto profilové fotografie se objevují v mé práci *Lepší profil...*, každá z nich se snaží maximálně připoutat pozornost a říci o fotografované to nejlepší. Vyjádřit její charakter. Ani já nejsem výjimkou, proto jsem i své fotografie zařadila mezi ostatní. Zároveň mě fascinovalo, co nutí uživatele Facebooku k časté změně své profilové fotografie. Jedním z důvodů je jistě snaha po „lepší“ prezentaci, neustrnout na jednom místě a být stále nový a zábavnější.

3.4 Lepší identita...

Identitou a její stylizací jsem se také zabývala i ve fotografiích s názvem *Lepší identita...* K posunu svého „já“ jsem používala pouze vlastní pomůcky (oblečení, doplňky, líčidla atd.). Pomocí fotografií ukazuji, jak odlišné variace mohu vytvořit sama ze sebe na základě mých osobních dispozic – bez pomoci změněného prostředí či další osoby, která by moji změnu podpořila. Díky tomu si pohrávám s reálnou možností změny identity, která je zcela závislá na mé volbě a ne na vnějších podmínkách, které bych musela měnit (barvu očí, délku vlasů, postavu, oblečení).

3.5 Lepší pohyb...

Na módní volnost, nespoutanost, snahu být mladší, rozpustilejší, hravější a užít si co nejvíce reagují ve fotografiích *Lepší pohyb...* Reklamní slogany „Nevaž se, odvaž se!“, „Odvaž se zažít víc!“, „Život jak má být!“ se v nás snaží vzbudit pocit, že zažíváme málo nebo jen částečně to, co bychom mohli, kdybychom podlehl reklamě.

Závěr

Třetí tisíciletí se označuje jako Věk ženy. Znamená to, že je žena konečně svobodná, nebo se jen na ni směřuje větší pozornost, kterou si podle některých „rozmarně“ vynucuje? Žena – umělkyně rozhodně stále nestojí na stejné startovací čáře jako muž – umělec. Ženské umění je přes všechny snahy málo zastoupeno v galeriích a ve škole se dodnes děti učí převážně jen o významných mužských umělcích, kteří byli génii. Svou bakalářskou prací jsem chtěla nastínit okolnosti, za kterých ženy – umělkyně tvoří, možnosti, které jim společnost předdefinováá a z kterých se chtějí vymanit, před kterými utíkají.

Celkově jsem se snažila poukázat na to, že výtvarný potenciál ženy je zcela rovnocenný muži. Myslím, že ve výtvarné výchově by měl být vytvořen vědomý prostor pro práci s dosavadními stereotypy a možnost, aby bylo dítě hodnoceno převážně podle schopností a nebyla potlačována jeho kreativita, například z důvodu: „že to hodné holčičky nedělají“. Zvláště ve světě, který je stále více multikulturní, se zostřují vztahy (mnohdy nevědomě) mezi lidmi. Můj projekt potvrzuje, že s žáky je možné pracovat s použitím klasických výtvarných technik i s moderní technologií na tématu *Žena ve výtvarném umění* velmi kreativně. V praktické výtvarné části pak reaguji na současné trendy, podpořené mou osobní zkušeností. Pracuji s proměnou sebe sama a dostávám se tak k ženě – umělkyni (sobě) co nejblíže.

*„Každá z přehlídek současného umění, ..., je vlastně zhuštěným příkladem kladení nových znepokojujících otázek, nikoli poskytování uklidňujících odpovědí na otázky staré.“*¹¹⁶ Právě nezodpovězené otázky jsou dnes tím nejlákavějším a je dobře, že na některé otázky se jednoznačně odpovědět ještě nedá.

---

¹¹⁶ FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část I. *Výtvarná výchova*. 2003, roč. 43, č. 4, s. 5.

SEZNAM PŘÍLOH – KOPIE STRÁNEK Z NÁVŠTĚVNICKÝCH KNIH

příloha č. 1

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 2

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Emily Medkové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 17. 10. 2001–6. 1. 2002

příloha č. 3

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 4

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 5

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 6

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 7

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 8

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 9

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 10

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

příloha č. 11

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Toyen**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 12. 5.–29. 8. 2000

příloha č. 12

stránka z návštěvnické knihy výstavy **Toyen**
v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 12. 5.–29. 8. 2000

Dívejte se, že na tak exponovaném
místě ve starořeckém Domě u Zvonu lze
přestatovat tzv. „umění“, nic než kajíčká
slávaniny a nekusnosti. Výstava
je pitvěrná a přesazující slovo
umění i tento dům !!

By

Výstava Veroniky Bromové mi
potrdilo moji současnou teorii,
že děti slezých očí, které se
nedokážou vyrovnat s otčizím
věhlasem, ať o dopitost
se nedokážou vyrovnat se tímto
dětským narcismem. Shodě.

16. 11. 2008 Olga Hotošová

Lacine, jednodušší, nudnější.
Spíše do regionálního
musea, než-li do Prahy.
Režie zapomenout!
16. 11. 08.

příloha č. 2 – viz str. 17

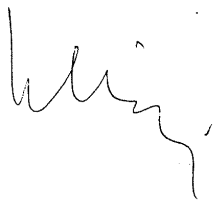
stránka z návštěvníké knihy výstavy **Emily Medkové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 17. 10. 2001–6. 1. 2002

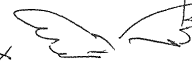

Very interesting - Hugh & Vic - UK
commented on special photo of padlock & 5000th letter.
'Kava je světla'. Emily by se líbila, šelalovi k'ez i Mi-
lšovi. Škoda, že se ztratily mé texty k fotografickým E. M.

Miroslav Zina

že kdo má fotografie. Přirovnala
jich žand Medková k fotografici
Šukovi a porovnává „moderní
šuků v sukudch“

30/11/01

Mon 21 ³⁰ 29. 11. 2001

Najbol'sujm' dižeoz toho, že opravdooj muelc
umí mít pedestru , &

Krásu - vzpomínání na E.M.
Klementin 2 RK

-01

mal' n'jsthor, az on poudivou BABU ve 2 p'te

příloha č. 3 – viz str. 19

stránka z návštěvníkové knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

25. 10. 08

Konečně jsem pochopila, proč je pro tebe tak důležitá nahota. Předtím jsem měla pocit, že už je to trochu pozdě, ale teď mám dojem, že se z "feministického" umění vyvinulo umění na hraně 2 světů, ~~se~~ vědomí a nevědomí! A v nevědomí by člověk měl být obrácen.

Lenka H.

27. 11. 08

Bylo to fakt super - Feministky

č. 2

WHAT IS ART & WHAT IS KITCH

ZAMYSLELA / JSEM SE NAD TÍM... /

TEROTA MACHALOVÁ

HOT & SPICY*

JOB what a guacamole

*not hungry any more, coming out...

JBT

27. 11. 08. Jsem ráznou že do těchto kategorií prostě vstoupila myšlenka nupřesto negativ. Spojení fotografie a TV je třeba pochopit je v době stále ještě umělecké fotografie nupřesto (důležitá). Konečně jsem found fotografie found příběhy kamenů a světla. Nahota a povaha / Jsem rázná

Could be considered art ?????

It's a very big question.....

Stefano

Richard

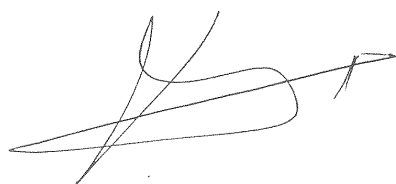
Go back to your early works!

Defra

Podobá se kým pokračuje v, které, kterou a
mlhy a moji, v této platině.

Di'g Melena Dávila

Exposición fría, desasistida para gente
que viene de un país con ARTE de verdad

07-01-09

ESPAÑA

příloha č. 5 – viz str. 19

stránka z návštěvnícké knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

Moc se mi líbí váš „osobní“
čas - originální!

Byla to moc prima a měly
byly ty... obrázky. Uj víš!

Vaneska
Ganske

It's great to be back in Prague
and already an excellent show.

Jonku delka

Pani Bromová, Větrný!
Byl bych polýšec, když jsem to viděl, a
mohl jsem si vás všimnout. Mám vás
prostrádky a e'leu, ale... Mějte si Větrný!
Před 3 (2) lety mi někdo vaše fotografie
vzlehal, ale dnes mohu říci, ať
jste se naprosto. Děkuji!
Jiří a manželka J.F.

příloha č. 6 – viz str. 19

stránka z návštěvnícké knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

8/01/2008

Exposition très originale et surprenante . A
voir sous plusieurs angles : de l'érotisme
au retour à la nature ?

Merci

Marion
et Lucie

2 françaises perdues dans Prague

8. 1. 2008

VELMI INSPIRATIVNÍ, SEVELÁ VÝSTAVA!
S POZDRAVEM VERONIKA :-)

10. 1. 2009

HOE KÉWE
MARLETA - AN SE DARE!

 11/1
09

... VELKÝ SMUTEK... VELKÁ „PRDEL“... TAK ŽE PŘAD NADEŠEŽ!

DIKY E°

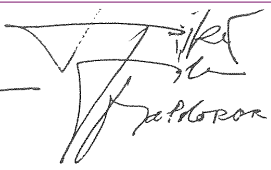
11. 1. 09

Myslela, že klíčovní (potážno práce
let 2003-5 zdarela uenji fu puvolatit -
most a adinnost proci # let 90. Jaroly dloals sekle
a rozcalpi hledali fo, co je už došmo (a unšer
přesují, sčnují a včnují) vžobeno. Je do fčskre)

příloha č. 7 – viz str. 19

stránka z návštěvnícké knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

9/12/08 ~~Jan~~ ~~obrádky z minulých dnů~~

9/12/2008 Vanessa e Jitka

11/12/2008 Kateřka řekla: "Třikrát cvakla a už má vystavu..."
Eva řekla: "Slečna je umělkyně za každou cenu..."
Petř řekla: "Tak jdeme, ne?..."

Třís agréable ce petit café au souve d'Avril.
les Frausoues

13.12.08

Jdu a koukám že žju ----

Říky. P.O. a zura

NAZDAR VERONIKO. ISEM VEHLICE RÁD, ŽE JSI USPĚŠNÁ. UŽ JE TO DLOUHOU, CO JSME SE NEVIDĚLI. ČASTO NA VÁS VZTOHÍM. ZVLÁŠTĚ NA PAVLA. JE DOBŘE, ŽE SE KDOKOLIV Z VÁS OZVAL. DÍKY VÍŠITKA JE V RECEPCI. JAMAŘ H. - ZBÍRAK

příloha č. 8 – viz str. 19

stránka z návštěvníké knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

něco ale možná takto futuristické. každý nesvo relativní-
některé klenby formálně by se to v aktu času

D. Mik

27. 11. 2008

Je to sice vada in
diese show in Paris

LG in Paris?

VÝSTAVA BROMOVÉ BYLA PERFECTNĚ
PŘIPRAVENÁ... ŠKODA JEN,
ŽE TA HOVLA NEUMÍ FOTIT :)

MĚ SE TO NEZDA'LO TAK
HROZNĚ A JE HEZKÁ, NE?

Milka Baboř

SAMO AS NOW FORM ART

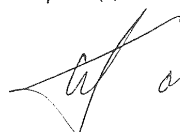
příloha č. 9 – viz str. 19

stránka z návštěvnícké knihy výstavy **Království Veroniky Bromové**

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 31. 10. 2008–11. 1. 2009

what a joke ! Karl 1/1/09

Kajin Xpovidi - Praha 1/1/09 - ΑΠΟ ΕΙΜΑΡΑ (Greece)

 01-01-09 oje ujei

2. 1. 2009

DÍKY , BÝLO TO Fajn.

ZDRAVÍ

Kolínka Kubíčková

pis kvič (zipsko)

Sebestředné, divné, bezradné, ne-objevné, nepřekvapující,
neinspirovající, přezdné. Může ať křičí, chtějí by to zavěsit
se na něco jiného, než na sebe. Těmto je při klik. Technicky
komunikace nic vytknout, ale to nestíže, když dlejší obsale.

K. Boháčková (kvikka)

SOULASIM PLNĚ S BOHÁČKOVOU. VLASTNÍ RECYKLACE.

Bezradně a hloupě a navíc nastokrát opakované. libor kováč

"Je to přezdné a nic v tom není" - Zuzana Křehková

At ije čto

M. Horáček 3/1/2009

Veselé Vánoce
a šťastný nový rok '09
přeji
Mokotulický z V. patře
Pavlik a Petruška !

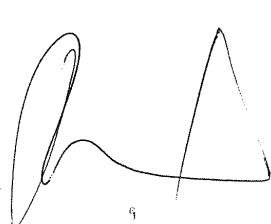

Je to tu nádherné a přeji veselé
Vánoce a šťastný nový rok ☺

MARTIN ŠEFCÍK

25. 12. 2008

Veselé Vánoce

 +

Je to bíde a poleas o řoh,
mne to utanjalo, Americký at.
ano. jít karent

That was short !!!

příloha č. 11 – viz str. 37

stránka z návštěvníkové knihy výstavy Toyen

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 12. 5.–29. 8. 2000

3. 8. 2000 – bylo to mra říkají v atkagum
mu
J. Sontar
J. Sontar
Hendel

3. 8. 2000

To me Toyen je velmi krásná, ale je
pouze hra a miluju ji.

V. C. J.

Krásná výstava je dokonale instalovaná.

V. C. J.

3. 8. 2000

1. ↓
krásně vlnatá 2. patro.
Koda, tu mě těhotné tělo celou dobu ujelo, tu se
nemá kam sednout. Klára jani hlídá (☺) která
nám vyhnala i z té jediné židle, abychom ji
mohli nekradly balkon. Katka Kufertová
jma Lijeta

15:40 3. 8. 2000

Dužky patro nemá obzvy. Kdo byly ložnice
středy - Janu Jatur

3. 8. 2000

Lehky, krásně klopit
... .. krásně. krásně!

úžasně krásně
děkuji mámi

příloha č. 12 – viz str. 61

stránka z návštěvníké knihy výstavy Toyen

v Domě U Kamenného zvonu, Staroměstské náměstí 13, Praha 1, 12. 5.–29. 8. 2000

21. 7. 2000

JEDNÍM SLOVEM UŽASNĚ. Děkuji Janě!

21. 7. 2000

Gerda Eickner, Frankfurt/M. (1928–46 jsem v
vstř.)

Výslava přehrad
reprovozm' exporice bidne!

Jan

Thru' jeho, nic moc, ale dušička

T. B. W. K.

Jan

Jan, M. J., Sab, kung

Moc pěkně 21 7 00

Jan P. M. W. K.,
Paradise

Jan
V. K. L. A.

21. 7.

Milý Toyen

to se ti povedlo

21. 7. Obdivuji to, že se podařilo učinit
ukázat tvorbu T. v průběhu let. M. J. H. A.

Flav

C

1, obdiviti 2.

SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU:

obraz č. 1 – viz str. 12

BRAUNEROVÁ, Zdenka. *Pohádka Máje*. 1897

Dostupný z WWW: <<http://www.mzm.cz/images/mrstikove/10.jpg>>.

Dostupný z WWW: <<http://www.mzm.cz/images/mrstikove/09.jpg>>.

obraz č. 2 – viz str. 16

CHICAGO, Judy. *The Dinner Party (Večerní banket)*. 1974–1979

Dostupný z WWW: <<http://el-escaparate.lacoctelera.net/myfiles/el-escaparate/JudyChicagoTheDinnerParty.jpg>>.

obraz č. 3 – viz str. 18

BROMOVÁ, Veronika. *Pohledy*. 1996

Dostupný z WWW: <http://www.reflex.cz/images/2009/osobnostXX/xx_-_vytvarnici/anketa/bromova.jpg>.

obraz č. 4 – viz str. 18

BROMOVÁ, Veronika. *Království*. 2003–2005

Dostupný z WWW: <<http://img.aktualne.centrum.cz/186/38/1863889-veronika-bromova.jpg>>.

obraz č. 5 – viz str. 22

CZERNIN, Adriana. Untitled (Bez názvu). 2003

Dostupný z WWW: <<http://www.db-artmag.de/2008/1/e/1/578-2.php>>.

obraz č. 6 – viz str. 22

CZERNIN, Adriana. Untitled (Bez názvu). 2004

Dostupný z WWW: <<http://www.db-artmag.de/2008/1/e/1/578-2.php>>.

obraz č. 7 – viz str. 22

KUSAMA, Yayoi. *Ascension of Polka Dots on the Trees (Nanebevstoupení teček na stromy)*. 2006

Dostupný z WWW: <http://2.bp.blogspot.com/_QrKQ6S1E8Yw/RqaKtOJZGsI/AAAAAAAAACQ/p7A8m2XDupg/s400/Orchard_Road_3,_Singapore_Biennale_2006,_Oct_06.JPG>.

obraz č. 8 – viz str. 22

KUSAMA, Yayoi. *Infinity Mirror Room-Phalli's Field (Pokoj nekonečných zrcadel – pole falů)*. 1965

Dostupný z WWW: <<http://www.assemblylanguage.com/artpiecepictures/Kusama3.jpg>>.

obraz č. 9 – viz str. 22

KUSAMA, Yayoi. *Flower Obsession – Gebera (Obsesní květiny – Gerbery)*. 1999

Dostupný z WWW: <http://www.roslynnoxley9.com.au/artists/49/Yayoi_Kusama/358/30496/>.

obraz č. 10 – viz str. 22

O'KEEFFE, Georgia. *Poppy (Mák)*. 1927

Dostupný z WWW: <http://www.essentialart.com/mh/Georgia_O_Keeffe_Poppy_1927.jpg>.

obraz č. 11 – viz str. 24

KRUGER, Barbara. *When I hear the word culture I take my checkbook (Když slyším slovo kultura, vytahuji šekovou knížku)*. 1985

Dostupný z WWW: < <http://ana-b.com/blog/media/blogs/new/krugerboby2.jpg> >.

obraz č. 12 – viz str. 24

KRUGER, Barbara. *Savoir c'est pouvoir (Vědět znamená moci)*. 1989

Dostupný z WWW: < http://www.wfu.edu/art/ac_kruger.jpg >.

obraz č. 13 – viz str. 24

GRANET, Ilona. *Curb your animal instinct (Drž na uzdě své zvířecí instinkty)*. 1986

Dostupný z WWW: < <http://academic.hws.edu/art/exhibitions/laughter/images/ig33.gif> >.

obraz č. 14 – viz str. 26

GUERRILLA GIRLS. 1989

Dostupný z WWW: < <http://academic.hws.edu/art/exhibitions/laughter/images/gg37.gif> >.

obraz č. 15 – viz str. 26

FRAU, Greta. *Generazionale (Generační)*. 2001

Dostupný z WWW: < http://www.divus.cz/images/umelec/VicenzaE89_3.jpg >.

obraz č. 16 – viz str. 28

KLODOVÁ, Lenka. *Bojíte se mateřství?* 2003

Dostupný z WWW: < http://artlist.cz/updata_az/a/b/a/sm.kdo%20se%20boji.jpg >.

obraz č. 17 – viz str. 28

KLODOVÁ, Lenka. *Vítězky*. 2005

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611> >.

obraz č. 18 – viz str. 28

KLODOVÁ, Lenka. *Znovuzrození*. 2007

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611> >.

obraz č. 19 – viz str. 30

KLODOVÁ, Lenka. *Čas ženy*. 2007

Dostupný z WWW: < http://www.zaopavu.cz/Prilohy/Image/Nova_Mista/14_klodova_zeny.jpg >.

obraz č. 20 – viz str. 30

CHIRICO, Giorgio. *L'enigma di una giornata (Hádanka dne)*. 1914

Dostupný z WWW: < <http://www.studiosoft.it/images/ArtsDeChirico2.jpg> >.

obraz č. 21 – viz str. 30

HATRY, Heide. *Expectations (Očekávání)*. 2007

Dostupný z WWW: < http://jameswagner.com/mt_archives/Hatry_Heide_Adaptations_start.jpg >.

obraz č. 22 – viz str. 32

DIJKSTRA, Rineke. *Untitled (Bez názvu)*. 1994

Dostupný z WWW: < http://3.bp.blogspot.com/_jW9m_4cwOAo/SNjikS8_g9I/AAAAAAAAAHQ/iO--w3-MPmw/s400/Dijkstra+untitled.bmp >.

Dostupný z WWW: < http://www.heyshot.com/blog/blogimages/qa_with_hot_shot_cara_phil-lips/dijkstra.jpg >.

obraz č. 23 – viz str. 32

SMITH, Kiki. *Shield (Štít)*. 1990

Dostupný z WWW: < http://www.oberlin.edu/amam/images/smith_ft.jpg >.

obraz č. 24 – viz str. 32

KLODOVÁ, Lenka. *Demontrace – Řekni Ne menstruaci!* 2004

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611> >.

obraz č. 25 – viz str. 34

CHICAGO, Judy. *Menstruation Bathroom (Menstruační koupelna)*. 1972

Dostupný z WWW: < <http://www.colby.edu/art/AR353/image/83.gif> >.

obraz č. 26 – viz str. 34

BOURGEOIS, Louise. *Femme maison (Žena – dům)*. 1982

Dostupný z WWW: < <http://arttattler.com/Images/Europe/England/London/Tate%20Modern/Louise%20Bourgeois/Femme-Maison.jpg> >.

Dostupný z WWW: < <http://michaeljamesarmstrong.com/arrowdeco/wp-content/uploads/2009/01/femme-maison1946.jpg> >.

obraz č. 27 – viz str. 34

BOURGEOIS, Louise. *Nature study (Studie přírody)*. 1984

Dostupný z WWW: < <http://michaeljamesarmstrong.com/arrowdeco/wp-content/uploads/2009/01/nature-study-84.jpg> >.

obraz č. 28 – viz str. 36

BEECROFT, Vanessa. *VB 47*. 2001

Dostupný z WWW: < <http://sarahh.net/blog/wp-content/uploads/2008/06/0002t42r.jpg> >.

obraz č. 29 – viz str. 38

KLODOVÁ, Lenka. *Mé punčochy*. 2003

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611> >.

obraz č. 30 – viz str. 38

KLODOVÁ, Lenka. *Brožura*. 2003

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611> >.

obraz č. 31 – viz str. 40

EXPORT, Valie. *Tapp und Tastkino (Kino hladící a osahávající)*. 1968

Dostupný z WWW: < <http://artforum.com/uploads/upload.000/id09039/topten.jpg> >.

obraz č. 32 – viz str. 40

EXPORT, Valie. *Action Pants: Genital Panic (Akční kalhoty: genitální panika)*. 1969

Dostupný z WWW: < <http://www.nzartmonthly.co.nz/valieexport.jpg> >.

obraz č. 33 – viz str. 44

BORNOVÁ, Erika. *Udělám vše*. 2008

Dostupný z WWW: < http://artlist.cz/updata_az/a/g/e/bg.bornova_veronika-Ud%C4%9BI%C3%A1m%20v%C5%A1e,polychromovan%C3%BD%20polystyren,bi%C5%BEuterie,2006,%2021x32x17.jpg >.

obraz č. 34 – viz str. 44

BROMOVÁ, Veronika. *Výjimečný stav – Ženy mezi horníky*. 2008

Dostupný z WWW: < http://www.mayrau.wz.cz/akce/vyjimecny_stav_2005/fot/veronika.htm >.

obraz č. 35 – viz str. 44

KLODOVÁ, Lenka. *Ženin 1/05*. 2005

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611>>.

obraz č. 36 – viz str. 46

KLODOVÁ, Lenka. *V rukou*. 2001

Dostupný z WWW: < <http://artlist.cz/?id=611>>.

obraz č. 37 – viz str. 46

CHISA, Aneta Mona;TKÁČOVÁ, Lucie. *Porn video*. 2008

Dostupný z WWW: < <http://artycok.tv/lang/cz-cs/413/porn-video/> >.

obraz č. 38 – viz str. 46

SPRINKLE, Annie.

Dostupný z WWW: < <http://www.anniesprinkle.org/> >.

obraz č. 39 – viz str. 48

SHERMAN, Cindy. *Sex pictures (Sexuální obrazy)*. 1992

Dostupný z WWW: < <http://www.olinda.com/ArtAndIdeas/lectures/pics/sherman.jpg> >.

obraz č. 40 – viz str. 48

BENGLIS, Lynda. *Advertisement in Artforum (Reklama v artforu)*. 1974

Dostupný z WWW: < http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/e/e2/Benglis_-_Artforum.jpg >.

obraz č. 41 – viz str. 48

KUPČÍKOVÁ, Alena. *Chlupatice v tanci slunce*. 2007

Dostupný z WWW: < <http://st.blog.cz/b/bloodymary.blog.cz/obrazky/9846709.jpg> >.

obraz č. 42 – viz str. 48

HAVLÍČKOVÁ, Jitka. *Bez názvu*. 1999–2000

Dostupný z WWW: < <http://www.divus.cz/images/umelec/vany02.jpg> >.

obraz č. 43 – viz str. 50

KUBOTA, Schigeko. *Vagina Painting (Vaginální malba)*. 1962

Dostupný z WWW: < <http://www.artnotart.com/fluxus/skubota-vaginapainting.html> >.

obraz č. 44 – viz str. 50

MENDIETA, Ana. *Siluet (Silueta)*. 1973–78

Dostupný z WWW: < <http://www.virginiamiller.com/exhibitions/1990s/images/AM2.jpg>>.

obraz č. 45 – viz str. 50

BROMOVÁ, Veronika. *ZEMZOO*. 1996

Dostupný z WWW: < http://artlist.cz/updata_az/a/g/c/bg.bromova_veronika-zemzoo1.jpg >.

obraz č. 46 – viz str. 50

CHENGYAO, He. *Broadcast Exercise (Vysílací cvičení)*. 2004

Dostupný z WWW: < http://jameswagner.com/mt_archives/He_Chengyao_Broadcast_Exercise_arms_stretch.jpg>.

obraz č. 47 – viz str. 52

HATRY, Heide. *Heads and Tales (Hlavy a příběhy)*. 2009

Dostupný z WWW: < http://hugo-sb.way-nifty.com/photos/uncategorized/2009/02/19/jkrpiunstk3x31ykd1v1qxmyo1_400.jpg>.

obraz č. 48 – viz str. 52

BÁLKOVÁ, Barbora. *Cyklus Masky*. 2007

Dostupný z WWW: < <http://www.photorevue.com/phprs/obr/biennale-balkova.jpg>>.

obraz č. 49 – viz str. 52

KHURAMA, Sonia. *Bird (Pták)*. 2000

Dostupný z WWW: < http://jameswagner.com/mt_archives/sonia_khurana_Bird_on_side.jpg>.

obraz č. 50 – viz str. 52

CHENGYAO, He. *99 needles (99 jehel)*. 2002

Dostupný z WWW: < http://www.brooklynmuseum.org/eascfa/feminist_art_base/archive/images/92.611.jpg>.

obraz č. 51 – viz str. 54

ONO, Yoko. *Cut Piece (Ustříhni si kus)*. 1965

Dostupný z WWW: < http://departments.risd.edu/depts/arth/web/lecture_21_scans/5_Ono_Cut_Piece.jpg>.

obraz č. 52 – viz str. 54

ABRAMOVIĆ, Mariana. *Rythm 10 (Rytmus 10)*. 1973

Dostupný z WWW: < <http://www.mediaartnet.org/assets/img/data/68/bild.jpg>>.

obraz č. 53 – viz str. 54

ABRAMOVIĆ, Mariana. *Rythm 0 (Rytmus 0)*. 1974

Dostupný z WWW: < <http://www.theslideprojector.com/images/art6/chapter12-feminstartinnorth-americaandgreatbritain/rhythm0.jpg>>.

obraz č. 54 – viz str. 54

ABRAMOVIĆ, Mariana. *Rythm 5 (Rytmus 5)*. 1974

Dostupný z WWW: < http://co.guggenheim-deployment.com/media/previews/98.5214_ph_web.jpg>.

obraz č. 55 – viz str. 54

SCHNEEMANN, Carolee. *Eye Body (Oko tělo)*. 1963

Dostupný z WWW: < http://arttattler.com/Images/Europe/Austria/Vienna/MUMOK/Mind%20Expanders/7_ME_Schneemann.jpg>.

obraz č. 56 – viz str. 54

SCHNEEMANN, Carolee. *Interior Scroll (Vnitřní svitek)*. 1975

Dostupný z WWW: < http://wpcontent.answers.com/wikipedia/en/2/20/Schneemann-Interior_Scroll.gif>.

obraz č. 57 – viz str. 56

CHICAGO, J.; LACY, S.; ORGEL, S.; RAHMANI, A. *Ablutions (Omývání)*. 1972
Dostupný z WWW: <<http://www.women.it/oltreluna/artepolitica/artisteviolenza/img/lacyAblutions.jpg>>.

obraz č. 58 – viz str. 56

FINLEY, Karen. *The Return of the Chocolate Smearred Woman (Návrat ženy pomazané čokoládou)*. 1998
Dostupný z WWW: <<http://www.mediabistro.com/fishbowlLA/original/KarenFinley300.jpg>>.

obraz č. 59 – viz str. 58

ŠIMLOVÁ, Štěpánka. *I am terribly sorry (Je mi to hrozně líto)*. 2002
Dostupný z WWW: <<http://www.huntkastner.com/en/artists/simlova/>>.

obraz č. 60 – viz str. 59

BOURGEOIS, Louise. *Destruction of the father (Destrukce otce)*. 1974
Dostupný z WWW: <http://www.artinfo.com/media/image/56092/001_Bourgeois_Top5_London.jpg>.

obraz č. 61 – viz str. 60

HOFFMEISTER, Adolf. *Ten-Ta-Toyen*. 1930
Dostupný z: PACHMANOVÁ, M. Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0.

obraz č. 62 – viz str. 60

LEE, Nikky S. *Projects – The skate boarder project (Projekty)*. 1997–2001
Dostupný z WWW: <http://www.mocp.org/collections/permanent/lee_nikki_s.php>.

obraz č. 63 – viz str. 60

LEE, Nikky S. *Projects – The Yuppie project (Projekty)*. 1997–2001
Dostupný z WWW: <http://www.mocp.org/collections/permanent/lee_nikki_s.php>.

obraz č. 64 – viz str. 62

PEPE, Dita. *Autoportréty*. 1999
Dostupný z WWW: <<http://www.ditapepe.cz/>>.

obraz č. 65 – viz str. 62

SHERMAN, Cindy. *Untitled Film Still (Bezejmenné filmové záběry)*. 1977
Dostupný z WWW: <http://frgdr.com/blog/wp-content/gallery/2009/cindy-sherman_untitled-film-still-21_1978.jpg>.

obraz č. 66 – viz str. 62

SHERMAN, Cindy. *History portraits series (Série historických portrétů)*. 1989–1990
Dostupný z WWW: <http://daddytypes.com/archive/cindy_sherman_205_217.jpg>.

obraz č. 67 – viz str. 62

KAHLO, Frida. *Las Dos Fridas (Dvě Fridy)*. 1939
Dostupný z WWW: <http://camlyx3.files.wordpress.com/2009/02/fk200708_12.jpg>.

obraz č. 68 – viz str. 62

KAHLO, Frida. *Autorretrato con pelo cortado (Autoportrét s ostríhanými vlasy)*. 1940
Dostupný z WWW: < http://sp9.fotolog.com/photo/57/44/0/fffashionista/1200096721_f.jpg >.

obraz č. 69 – viz str. 62

STUCHELOVÁ, Věra. *Ženy (Frida Kahlo)*. 2005–2006
Dostupný z WWW: < <http://www.font.cz/fotografie/vera-stuchelova-soukromy-prostor.html> >.

obraz č. 70 – viz str. 64

FRANCOVÁ, Silvie. *Portréty žen: sestra Jindra*. 2003–2004
Dostupný z WWW: < http://artlist.cz/updata_az/a/d/z/sm.francova_sylva-Portrety_zen_sestraJindra.jpg >.

obraz č. 71 – viz str. 64

FRANCOVÁ, Silvie. *Portréty žen: babička*. 2003–2004
Dostupný z WWW: < http://new.houser.cz/images/textiky/20090115142154_babicka.jpg >.

obraz č. 72 – viz str. 64

KLODOVÁ, Lenka. *Pojmenuj mě nově*. 2008
Dostupný z WWW: < http://i.idnes.cz/08/101/gal/KOT262f50_klod_cteni.jpg >.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Tištěné monografické publikace:

- BLAŽKOVÁ, Jarmila. *Žena věčná inspirace umění*. Praha: Symposion, 1941.
- CIKÁNOVÁ, Karla. *Initiation a l'art graphique. Le role de la ligne*. Paris: Gründ, 1992. ISBN 2-7000-2170-3
- DAVID, Jiří. *Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén*. Praha: Fantisk Polička, 1993. ISBN: 80-901438-5-7
- ECO, Umberto. *Dějiny krásy*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-677-7
- ECO, Umberto. *Dějiny ošklivosti*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-893-0
- FOSTER, Hal; KRAUSSOVÁ, Rosalind; BOIS, Yve; BUCHLOH, Benjamin. *Umění po roce 1900*. Praha: Slovart, 2007. ISBN 978-80-7209-952-8
- FULKOVÁ, Marie. *Diskurs umění a vzdělávání*. Praha: H a H, 2008. ISBN 978-80-7319-076-7
- FULKOVÁ, Marie. *Gender a umění 19. století*. Praha: Interaktiv.cz, 2007. ISBN 978-80-903904-1-6
- GROSENICKOVÁ, Uta. *Ženy v umění 20. a 21. století*. Praha: Taschen-Slovart, 2004. ISBN 80-7209-626-5
- HALÍKOVÁ, Anna; ČECHOVÁ, Alena. *Krajky, výšivky, stuhy, prýmky*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-668-0
- HOGENOVÁ, Anna. *K fenoménu pohybu a myšlení*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-72-4
- LENDEROVÁ, Milena. *Zdenka Braunerová*. Praha: Mladá Fronta, 2000. ISBN 80-204-0868-1
- LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. Helena Beguivínová. [s.l.] : Prostor, 2003. ISBN 80-7260-085-0
- LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3
- PACHMANOVÁ, Martina. *Neviditelná žena*. Praha: One Woman Press, 2002. ISBN 80-86356-16-7
- PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-613-0
- PACHMANOVÁ, Martina. *Věrnost v pohybu. Hovory o feminismu, dějinách a vizualitě*. Praha: One Woman Press, 2001. ISBN 80-86356-10-8
- RENZETTI, Claire; CURRAN, Daniel. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0525-2
- TOMAN, H. Prokop. *Zdenka Braunerová. Popisný seznam grafického díla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.
- VLACH, Jaroslav. *Žena ve zvycích a mravech národů*. Praha: Kober, 1913.

Tištěné periodické publikace:

- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část I. *Výtvarná výchova*. 2003, roč. 43, č. 4, s. 5–8, ISSN 1210-36-91
- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část II. *Výtvarná výchova*. 2004, roč. 44, č. 1, s. 6–9, ISSN 1210-36-91

- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část III. *Výtvarná výchova*. 2004, roč. 44, č. 2, s. 13–16, ISSN 1210-36-91
- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část IV. *Výtvarná výchova*. 2004, roč. 44, č. 3, s. 8–9, ISSN 1210-36-91
- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část V. *Výtvarná výchova*. 2004, roč. 44, č. 4, s. 7–9, ISSN 1210-36-91
- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne gender: část VI. *Výtvarná výchova*. 2005, roč. 45, č. 1, s. 8–11, ISSN 1210-36-91
- FULKOVÁ, Marie. Když se řekne...: Identita v moderním a postmoderním kontextu. *Výtvarná výchova*. 2006, roč. 46, č. 2, s. 8-10. ISSN 1210-36-91
- GOLDSCHIEDER, Irena. Louise Bourgeois. *Ateliér : Čtrnáctideník současného výtvarného umění*. 2007, č. 23.
- CHUCHMA, Josef. Tělo, krása a pravda : Procházka dějinami v jedenácti obrazech. *Magazín DNES*. 2008, č. 11.
- JIRKALOVÁ, Karolína. Sama pro sebe se sebou: S Veronikou Bromovou v předvečer její výstavy. *Art+antiques: Umění žít s uměním*. 2008, č. 11.
- PACHMANOVÁ, Martina. Udělám vše. *Ateliér : čtrnáctideník současného výtvarného umění*. 2008, č. 6.
- ŠAMŠULA, Pavel; ŠMÍD, Jan. Fotografie a dnešní výtvarná výchova: část druhá – Fotografie a výtvarné umění II. – Fotografie jako obraz člověka. *Výtvarná výchova*, 2005, roč. 45, č. 2, ISSN 1210-3691
- ŠAMŠULA, Pavel; ŠMÍD, Jan. Fotografie a dnešní výtvarná výchova: část pátá – Fotografie a výtvarné umění IV – Fotografie a lidská identita (1). *Výtvarná výchova*, 2006, roč. 46, č. 1, s. 2–8, ISSN 1210-3691
- ŠAMŠULA, Pavel; ŠMÍD, Jan. Fotografie a dnešní výtvarná výchova: část šestá – Fotografie a výtvarné umění IV – Fotografie a lidská identita (2). *Výtvarná výchova*, 2006, roč. 46, č. 2, s. 2–8, ISSN 1210-3691
- VÍTKOVÁ, Lenka. Dost bylo kreativity. Služme kráse. *Umělec*. 2006, č. 2.
- Ženy v umění. *Labyrint revue : časopis pro kulturu*. 1997, č. 1–2, ISSN 1210-6887

Elektronické zdroje:

- JONÁŠOVÁ, Kateřina. Inspirace a odkaz budoucím generacím [online]. 2003 [cit. 2008-11-10]. Dostupný z WWW: <http://www.feminismus.cz/download/emancipace_future.pdf>
- Karen Finley Story/Interview [online]. [2009] [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.artinterviews.com/Karen.html>>.
- KLIMEŠ, Martin. Lenka Klodová: Čas ženy [online]. [2007] [cit. 2008-11-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.zaopavu.cz/view.php?cislocianku=2007080006>>.
- KLODOVÁ, Lenka. Zásady pro vytvoření pornografického časopisu pro ženy. [s.l.], 2005. Diplomová práce. Dostupný z WWW: <<http://www.vsup.cz/upload/1131720818.doc>>. Vstup 10. 12. 2008.
- LIŠKOVÁ, Kateřina. Po čem „žena“ touží? : Přepisování binarit ve feministické pornografii. CINEPUR : pro moderní cinefilly [online]. 2007, č. 51 [cit. 2009-03-02]. Dostupný z WWW:

<<http://www.cinepur.cz/article.php?article=1228>>.

Mé punčochy [online]. 2006 [cit. 2008-12-05]. Dostupný z WWW: <<http://artlist.cz/?id=706>>

Nahá jsi krásná [online]. [2009] [cit. 2009-02-22]. Dostupný z WWW: <http://www.iprima.cz/index.php/plain_site/content/view/full/72225>

NEDO, Kito. Drowning in Décor : Adriana Czernin [online]. c2009 [cit. 2009-02-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.db-artmag.de/2008/1/e/1/578-2.php>>.

Paměť žen : mezinárodní projekt oral history [online]. 2003 [cit. 2008-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>>.

PESCH, Miroslav. Věra Stuchelová : Soukromý prostor. Font : první grafický časopis [online]. 2008 [cit. 2009-02-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.font.cz/fotografie/vera-stuchelova-soukromy-prostor.html>>.

PHILLIPS, Richard . An artist to be taken seriously : Cindy Sherman Retrospective [online]. c1998-2009 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.wsws.org/articles/1999/aug1999/sher-a18.shtml>>. **PHILLIPS, Richard** . An artist to be taken seriously : Cindy Sherman Retrospective [online]. c1998-2009 [cit. 2009-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.wsws.org/articles/1999/aug1999/sher-a18.shtml>>.

Tento měsíc menstrují. [online]. [2004] [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <http://www.genderstudies.cz/download/letak_menstru.pdf >

Výstava Tento měsíc menstrují se představí v Brně [online]. [2004] [cit. 2008-09-15]. Dostupný z WWW: <<http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?x=668238>>.